

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

Кваліфікаційна робота бакалавра
на тему: «**МИТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ
ТОРГІВЛІ В КРАЇНАХ ЄС ТА В УКРАЇНІ**»

Виконала:

студентка 4 курсу групи УО-41

спеціальності

«Міжнародні економічні відносини»

першого (бакалаврського)

рівня вищої освіти

Слобченко Є. С.

Керівник: д.е.н., проф. Довгаль О.А.

Рецензент:

Харків – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ІНІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»Кафедра міжнародних економічних відносин та логістикиРівень вищої освіти перший (бакалаврський)Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»Освітня програма – «Міжнародні економічні відносини»**ЗАТВЕРДЖУЮ**Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин та логістики

Анна ЗАЙЦЕВА

« ____ » _____ 2025 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ****Слобченко Єлизаветі Сергіївні**

1. Тема роботи **«Митне регулювання міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні»**

керівник роботи д.е.н., проф. Довгаль О. А.

затверджені наказом по університету від “5” лютого 2025 року № 4001-5/313

2. Строк подання студентом роботи 22 травня 2025 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

розкрити сутність і зміст митного регулювання міжнародної торгівлі;
дослідити основні інструменти та методи митного регулювання міжнародної торгівлі;
проаналізувати еволюцію митного регулювання в країнах ЄС та в Україні;
здійснити порівняльний аналіз динаміки розвитку міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні під впливом митного регулювання;
визначити сучасні тенденції та перспективи розвитку митного регулювання в ЄС та Україні.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ
2.	РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В КРАЇНАХ ЄС ТА В УКРАЇНІ

5. Дата видачі завдання 01.12.2024 р. _____

Студент

Є.С. Слобченко

Керівник роботи

О. А. Довгаль

АНОТАЦІЯ

Слобченко Є. С. Митне регулювання міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні: кваліфікаційна робота бакалавра [Рукопис]. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – 60 с.

Кваліфікаційна робота бакалавра присвячена дослідженню особливостей митного регулювання міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить 54 сторінки основного тексту, 6 рисунків, 6 таблиць, список використаних джерел з 55 найменувань.

У першому розділі роботи розглядаються теоретичні засади дослідження митного регулювання міжнародної торгівлі сутність і зміст митного регулювання міжнародної торгівлі та основні інструменти та методи митного регулювання міжнародної торгівлі.

У другому розділі визначено особливості митного регулювання міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні проаналізовано еволюцію митного регулювання в країнах ЄС та в Україні, здійснено порівняльний аналіз динаміки розвитку міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні під впливом митного регулювання, а також визначено сучасні тенденції та перспективи розвитку митного регулювання в ЄС та Україні.

Ключові слова: митне регулювання, міжнародна торгівля, Європейський Союз, тарифні та нетарифні заходи, митна політика України.

ANNOTATION

Slobchenko Y. S. Customs regulation of international trade in the EU and Ukraine: bachelor's thesis [Manuscript]. - Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2025. 60 p.

The bachelor's thesis is devoted to the study of the customs regulation of international trade in the EU countries and in Ukraine. The work consists of an introduction, two chapters, conclusions; contains 54 pages of the main text, 6 figures, 6 tables, a list of sources used with 55 names.

The first chapter of the work examines the theoretical principles of the study of customs regulation of international trade, the essence and content of customs regulation of international trade, and the main tools and methods of customs regulation of international trade.

The second chapter identifies the features of customs regulation of international trade in the EU countries and in Ukraine, analyzes the evolution of customs regulation in the EU countries and in Ukraine, carries out a comparative analysis of the dynamics of the development of international trade in the EU countries and in Ukraine under the influence of customs regulation, and also identifies current trends and prospects for the development of customs regulation in the EU and Ukraine.

Keywords: customs regulation, international trade, European Union, tariff and non-tariff measures, customs policy of Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ.....	10
1.1. Поняття та зміст митного регулювання міжнародної торгівлі.....	10
1.2. Основні інструменти і методи митного регулювання міжнародної торгівлі.....	16
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В КРАЇНАХ ЄС ТА В УКРАЇНІ.....	23
2.1. Еволюція митного регулювання міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні.....	23
2.2. Порівняльний аналіз динаміки розвитку міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні під впливом митного регулювання.....	33
2.3. Сучасні напрямки розвитку митного регулювання в країнах ЄС та в Україні.....	46
Висновки до другого розділу.....	51
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55

ВСТУП

Актуальність теми митного регулювання міжнародної торгівлі в країнах ЄС та Україні зумовлена зростаючою роллю митної політики у формуванні конкурентних переваг національних економік, забезпеченні економічної безпеки та інтеграції України у світову торговельну систему. Значення митного регулювання для України набуло ще більшої актуальності у зв'язку з економічними та геополітичними викликами, включаючи військову агресію РФ, зміни в логістичних маршрутах, необхідність диверсифікації торговельних партнерів та боротьбу з митними правопорушеннями. Вдосконалення митних процедур, впровадження цифрових технологій та приєднання до європейських ініціатив сприяють підвищенню ефективності митного адміністрування та поліпшенню умов для міжнародної торгівлі. Тому дослідження митного регулювання в ЄС та Україні є важливим для розуміння сучасних тенденцій, розробки оптимальних механізмів спрощення митних процедур та посилення конкурентоспроможності українських підприємств на світовому ринку.

Ступінь вивчення проблеми. Проблема митного регулювання міжнародної торгівлі широко досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. Серед українських дослідників важливий внесок у вивчення даної проблематики зробили Н. Власюк та Ю. Момрик, які аналізують особливості реалізації митної політики України в сучасних умовах, підкреслюючи необхідність удосконалення митного адміністрування та протидії корупції [1]. К. Захожай, Н. Рудик та Н. Сивульська у своїх роботах розглядають вплив воєнних дій на функціонування митної системи, обґрунтовуючи необхідність реформування митного регулювання в умовах кризових ситуацій [4].

О. Курцев та Д. Кощєєва розглядають види та інструменти регулювання міжнародної торгівлі, акцентуючи увагу на митних тарифах і квотах, що впливають на конкурентоспроможність українських товарів [7]. Крім того,

дослідження І. Гуцула, К. Крисоватої та В. Титора висвітлюють тенденції митно-тарифного регулювання ЗЕД в Україні, наголошуючи на викликах, пов'язаних із євроінтеграційними процесами [2].

Зарубіжні дослідники також активно аналізують питання митного регулювання. Наприклад, Г. Абуселідзе та А. Меладзе у своєму дослідженні розглядають інноваційні підходи до митного адміністрування та їхній вплив на стійкість транзитного потенціалу [23]. А. Бербоза досліджує вплив цифровізації та дематеріалізації митного оподаткування на прозорість міжнародної торгівлі, що є актуальним для модернізації митної системи України [24]. М. Чіполліна та Ф. Демерія аналізують торговельний ефект преференційних маржин ЄС та нетарифних бар'єрів, що особливо важливо для оцінки впливу угод про вільну торгівлю на економіку України [25].

Крім наукових досліджень, значну увагу приділяють практичним аспектам митного регулювання міжнародні організації та урядові установи. Зокрема, Європейська комісія активно підтримує ініціативи щодо спрощення митних процедур для України, що підтверджується останніми рішеннями щодо лібералізації імпорту української сталі [26].

Враховуючи наявні дослідження, можна констатувати, що митне регулювання міжнародної торгівлі в Україні та країнах ЄС є добре розробленою темою, проте існують певні прогалини, зокрема щодо адаптації митних процедур України до сучасних стандартів ЄС, ефективності цифровізації митних процесів та впливу нових глобальних економічних викликів на митну політику.

Мета дослідження – визначити особливості митного регулювання міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні, оцінити його вплив на динаміку розвитку зовнішньоекономічної діяльності та окреслити перспективи вдосконалення митної політики України з урахуванням європейського досвіду.

Завдання дослідження:

- розкрити сутність і зміст митного регулювання міжнародної торгівлі;

- дослідити основні інструменти та методи митного регулювання міжнародної торгівлі;
- проаналізувати еволюцію митного регулювання в країнах ЄС та в Україні;
- здійснити порівняльний аналіз динаміки розвитку міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні під впливом митного регулювання;
- визначити сучасні тенденції та перспективи розвитку митного регулювання в ЄС та Україні.

Об'єкт дослідження – процес митного регулювання міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні.

Предмет дослідження – механізми, інструменти та особливості митного регулювання, їхній вплив на розвиток міжнародної торгівлі та можливості адаптації європейського досвіду в митній політиці України.

Методи дослідження, використані в роботі: теоретичний аналіз і узагальнення – для вивчення наукових підходів до митного регулювання міжнародної торгівлі та визначення його основних концепцій; порівняльний метод – для аналізу відмінностей та спільних рис митного регулювання в країнах ЄС та Україні; статистичний аналіз – для оцінки динаміки міжнародної торгівлі та впливу митної політики на економічні показники; системний підхід – для комплексного аналізу митного регулювання як елемента економічної політики держави.

Інформаційна база дослідження включає такі офіційні статистичні та аналітичні джерела: Державна служба статистики України [5;53], Міністерство фінансів України [3], Державна митна служба України [8;11;14], законодавчі акти України [10; 17;21], Міжнародний валютний фонд [50], Всесвітня митна організація [35]. Європейська комісія [31-33; 38-40].

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження представлені на XX науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин» (м. Харків, 28 лютого 2025 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків; містить 60 сторінок тексту, 6 рисунків, 6 таблиць. Список джерел містить 55 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

1.1. Поняття та зміст митного регулювання міжнародної торгівлі

В умовах глобалізації міжнародна торгівля відіграє важливу роль у розвитку економік різних країн, сприяючи розширенню ринків, підвищенню конкурентоспроможності та економічному зростанню. Водночас ефективне функціонування зовнішньоторговельної діяльності потребує чіткої системи регулювання, зокрема митного контролю. Митне регулювання є важливим інструментом державної політики, що забезпечує захист економічних інтересів країни, контроль за переміщенням товарів через кордон, наповнення бюджету та стимулювання національного виробництва. Дослідження поняття та змісту митного регулювання дозволяє зрозуміти його механізми, основні принципи та вплив на міжнародну торгівлю.

Митне регулювання міжнародної торгівлі охоплює політику та процедури, які країни застосовують для контролю імпорту та експорту товарів через свої кордони. За даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), в рамках заснованої на правилах міжнародної торговельної системи, зосередженої у Світовій організації торгівлі (СОТ), торговельна політика стала більш стабільною, прозорою та відкритою, а СОТ відіграє ключову роль у запобіганні широкомасштабному протекціонізму під час глобальних фінансових криз [50].

Всесвітня митна організація (ВМО) визначає митне регулювання як розробку міжнародних конвенцій, документів та інструментів з таких питань, як класифікація товарів, оцінка, правила походження та збір митних платежів. Ці зусилля спрямовані на захист глобальних ланцюгів поставок, сприяння міжнародній торгівлі та боротьбу з незаконною діяльністю, тим самим зміцнюючи економічну безпеку і приносячи користь бізнесу та споживачам у всьому світі [35].

Економіст П. Ван ден Боссе підкреслює, що митне регулювання слугує критично важливим механізмом для забезпечення дотримання торговельної політики, збору доходів та захисту суспільства від заборонених або небезпечних товарів. Він зазначає, що ефективні митні процедури мають важливе значення для підтримання балансу між сприянням торгівлі та регуляторним контролем [54, с.2].

Експерт зі спрощення процедур торгівлі Е. Грейнджер підкреслює, що митне регулювання має на меті спростити та гармонізувати процедури міжнародної торгівлі, зменшити пов'язані з ними витрати та максимізувати ефективність, забезпечуючи при цьому законні регуляторні цілі. Це передбачає покращення взаємодії між бізнесом та урядом на національних кордонах для прискорення руху товарів [37, с.4].

Серед українських науковців В. Суворов визначає митне регулювання міжнародної торгівлі як сукупність заходів, що здійснюються державою в межах системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) з метою контролю за переміщенням товарів через митний кордон. Воно включає митно-тарифне регулювання, організацію митної справи та функціонування митної служби, спрямоване виключно на торгівлю товарами, не охоплюючи інші види ЗЕД. В Україні митне регулювання трансформується відповідно до міжнародних зобов'язань, зокрема членства в СОТ, що вимагає балансу між лібералізацією торгівлі, національними економічними інтересами та забезпеченням безпеки держави. Ефективність цього регулювання визначається чіткою структурізацією заходів державного впливу на експортно-імпортні операції та розподілом компетенцій митних органів [20].

О. Сластьоненко й С. Корнійчук характеризують митне регулювання міжнародної торгівлі як комплекс адміністративно-правових заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування митних режимів відповідно до міжнародних стандартів, сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та захисту національних економічних інтересів [19, с.71], і зауважують, що в сучасних умовах Україна активно

адаптує свою митну систему, зокрема митні режими, до найкращих міжнародних практик, зокрема досвіду Канади, де ефективне поєднання тарифного та нетарифного регулювання сприяє захисту внутрішнього ринку та стимулюванню національної промисловості.

На думку К. Захожай і Н. Рудик, митне регулювання міжнародної торгівлі – це сукупність заходів державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність, спрямованих на забезпечення фінансової та митної безпеки країни, контроль за товарообігом, наповнення бюджету та захист національного виробника, що реалізується через митні платежі, процедури митного контролю, заходи протидії контрабанді, гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами та адаптацію митної політики до економічних і безпекових викликів, особливо в умовах кризових ситуацій, таких як війна та пандемія [4, с.118].

Отже, митне регулювання міжнародної торгівлі є важливим інструментом державної політики, спрямованим на контроль за переміщенням товарів через кордони, захист економічних інтересів країни та дотримання міжнародних торговельних норм. Воно охоплює широкий спектр заходів, зокрема встановлення митних тарифів і зборів, митний контроль і процедури, а також нетарифне регулювання, що включає квоти, ліцензування та технічні бар'єри. Крім того, важливими аспектами є митна оцінка товарів, спрощення процедур торгівлі, забезпечення надходжень до бюджету, заходи безпеки, гармонізація з міжнародними стандартами та управління митними ризиками (рис .1.1).

Поєднання цих інструментів дозволяє досягти балансу між сприянням зовнішньоекономічній діяльності, економічним захистом та національною безпекою.

Митно-тарифна політика є фундаментальним аспектом митного регулювання, спрямованим на управління міжнародною торгівлею шляхом встановлення мит, тарифів та торговельних обмежень. Ці заходи допомагають регулювати приплив і відтік товарів, забезпечуючи захист вітчизняної

промисловості від надмірної іноземної конкуренції, а також приносячи дохід державі.

Рис. 1.1. Ключові аспекти митного регулювання міжнародної торгівлі

Джерело: [24, с.188]

Регулюючи тарифні ставки, уряди можуть впливати на торговельний баланс, сприяти економічній стабільності та підтримувати певні сектори економіки. Крім того, митні збори слугують інструментом реагування на глобальні економічні умови, такі як інфляція або перебої в ланцюгах поставок, забезпечуючи адаптивність та ефективність торговельної політики.

Митний контроль і процедури відіграють важливу роль у забезпеченні безперешкодного і законного переміщення товарів через кордони. Сюди входять процеси інспектування, перевірки та надання дозволів, які допомагають запобігти нелегальній торгівлі, контрабанді та митному шахрайству. Впроваджуючи стандартизовані процедури, митні органи підвищують ефективність торгівлі, забезпечуючи при цьому дотримання національних і міжнародних норм.

Впровадження цифрових технологій та автоматизованих митних систем ще більше спростило ці процеси, зменшивши затримки та підвищивши прозорість торговельних операцій. Ефективний митний контроль сприяє

національній безпеці та економічній стабільності, забезпечуючи дотримання торговельної політики та моніторинг переміщення товарів з обмеженим доступом або чутливих товарів [41].

На додаток до тарифних заходів, нетарифне регулювання має важливе значення для контролю міжнародної торгівлі за допомогою таких механізмів, як квоти, ліцензування та технічні бар'єри в торгівлі. Квоти обмежують кількість певних товарів, які можуть бути імпортовані або експортовані, запобігаючи перенасиченню ринку або дефіциту.

Ліцензійні вимоги гарантують, що лише уповноважені суб'єкти займаються торгівлею певними товарами, особливо тими, що пов'язані з охороною здоров'я або екологічною безпекою.

Технічні бар'єри в торгівлі, включаючи стандарти на продукцію та вимоги до сертифікації, допомагають підтримувати контроль якості та захист прав споживачів. Ці нетарифні заходи необхідні для регулювання торгівлі, що виходить за рамки простого оподаткування, і спрямовані на вирішення ширших економічних, екологічних та безпекових проблем.

Митна оцінка відіграє важливу роль у міжнародній торгівлі, визначаючи вартість імпортованих товарів для точного застосування мит і податків. Цей процес гарантує, що митні органи застосовують відповідні тарифи на основі справжньої ринкової вартості товарів, запобігаючи заниженню митної вартості та ухиленню від сплати податків [28].

Належна оцінка також допомагає створити рівні умови для бізнесу, забезпечуючи чесну конкуренцію та дотримання торгового законодавства. Враховуючи складність глобальних ланцюгів постачання, митні органи часто використовують стандартизовані методи, розроблені міжнародними організаціями, такими як Світова організація торгівлі (СОТ), для забезпечення послідовності та прозорості у практиці оцінювання.

Сприяння торгівлі має важливе значення для спрощення митних процедур і зменшення торговельних бар'єрів, що дозволяє товарам ефективно переміщатися через кордони. Оцифрування митних операцій, включаючи

електронну документацію та автоматизовані системи оформлення, значно скорочує затримки та операційні витрати.

Крім того, приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних торговельних угод підвищує прозорість та передбачуваність для бізнесу. Впроваджуючи спрощені процедури та перевірки на основі оцінки ризиків, митні органи можуть збалансувати інтереси безпеки з необхідністю сприяти законній торгівлі, сприяючи економічному зростанню та міжнародному співробітництву.

Збирання доходів та заходи митної безпеки мають фундаментальне значення для економічної стабільності та національної безпеки країни. Стягнення мита, акцизів та інших зборів, пов'язаних з торгівлею, сприяє наповненню державного бюджету, підтримці державних послуг та розвитку інфраструктури.

Водночас митні органи відіграють важливу роль у запобіганні контрабанді, нелегальній торгівлі та обігу заборонених товарів. Суворе дотримання заходів безпеки, включаючи перевірку вантажів, оцінку ризиків та співпрацю з міжнародними правоохоронними органами, допомагає захистити національні інтереси, забезпечуючи при цьому дотримання правил торгівлі.

Гармонізація з міжнародними стандартами має важливе значення для узгодження митної політики з глобальними торговельними правилами, встановленими СОТ, ВМО та регіональними торговельними угодами. Таке узгодження сприяє послідовності, знижує торговельні бар'єри та посилює співпрацю між країнами [42].

Ефективне управління митними ризиками передбачає впровадження систем оцінки та управління ризиками для підвищення ефективності та безпеки митних операцій, що дозволяє органам влади зосередитися на вантажах з високим ступенем ризику, водночас сприяючи законній торгівлі. Крім того, аудит після митного оформлення та заходи з дотримання законодавства забезпечують прозорість шляхом моніторингу та аудиту митних декларацій і торговельної діяльності, допомагаючи бізнесу

дотримуватися регуляторних вимог. Разом ці елементи створюють збалансовану систему митного регулювання, яка сприяє спрощенню торгівлі, економічному захисту та національній безпеці.

Отже, митне регулювання міжнародної торгівлі є важливим інструментом державної політики, що спрямований на забезпечення балансу між сприянням торговельним операціям, захистом економічних інтересів та гарантуванням національної безпеки. Воно охоплює широкий спектр заходів, зокрема митно-тарифну політику, митний контроль, нетарифне регулювання, визначення митної вартості товарів, заходи з безпеки та управління ризиками. Гармонізація митного законодавства з міжнародними стандартами, цифровізація митних процедур та аудит післямитного контролю сприяють ефективності та прозорості митних процесів.

Таким чином, митне регулювання відіграє важливу роль у створенні сприятливих умов для розвитку міжнародної торгівлі, підтримці економічної стабільності та захисті інтересів держави.

1.2. Основні інструменти і методи митного регулювання міжнародної торгівлі

Митне регулювання міжнародної торгівлі базується на застосуванні різноманітних інструментів і методів, що спрямовані на контроль та управління переміщенням товарів через кордони. Воно включає тарифні та нетарифні заходи, митні процедури, заходи з безпеки та спрощення торговельних операцій. Ефективне використання цих інструментів дозволяє державам забезпечити економічний захист, сприяти міжнародній торгівлі та дотримуватись міжнародних стандартів. Впровадження сучасних технологій, цифровізація митних процесів і гармонізація правил із міжнародними угодами підвищують ефективність митного регулювання та сприяють розвитку глобальної економіки.

У митному регулюванні міжнародної торгівлі інструменти – це конкретні механізми та заходи, що застосовуються державою для контролю за переміщенням товарів через кордон. Методи – це способи застосування цих інструментів для досягнення регуляторних цілей [47].

Тарифні інструменти є ключовими інструментами митного регулювання, які безпосередньо впливають на вартість імпортованих та експортованих товарів (рис. 1.2).

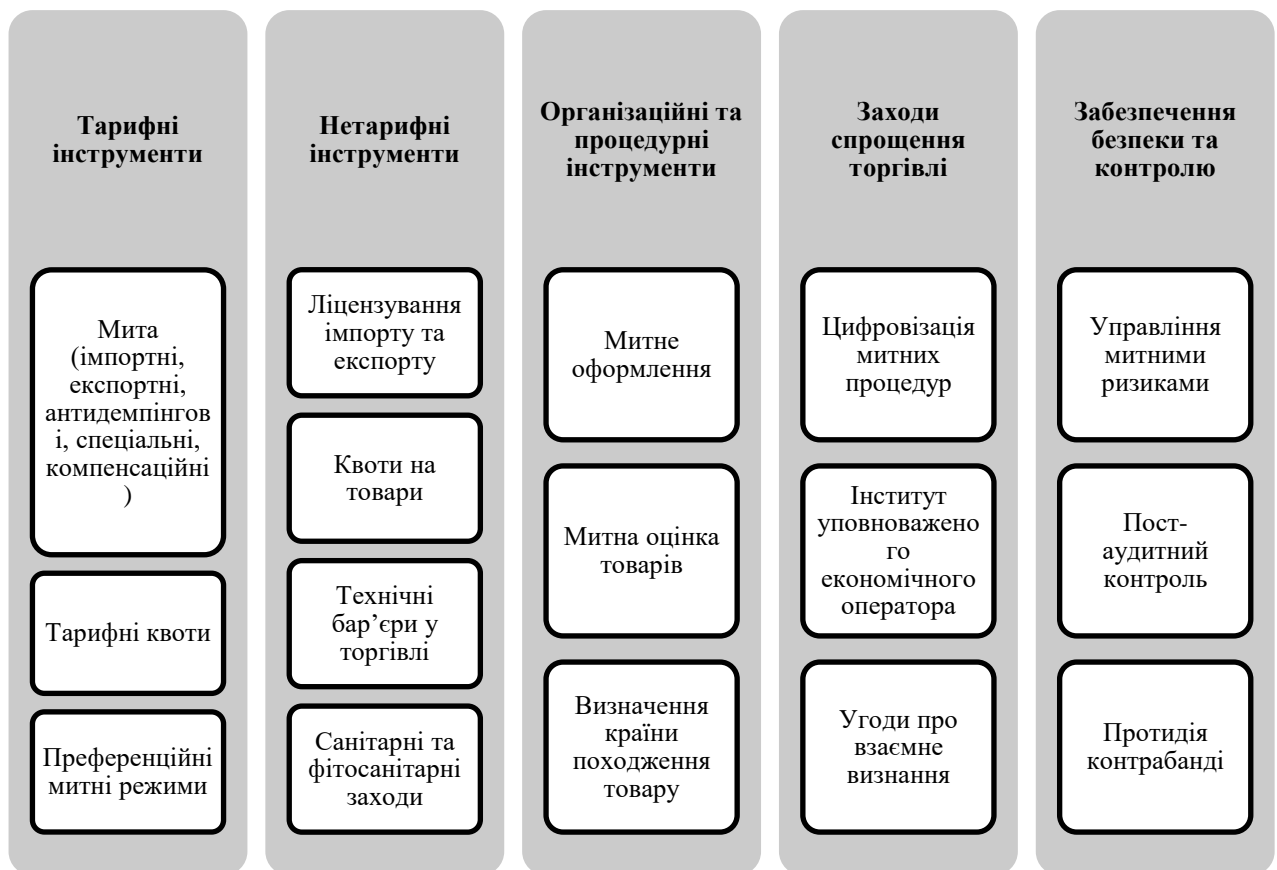

Рис. 1.2. Інструменти митного регулювання

Джерело: [23, с.5]

Мита включають імпортні та експортні тарифи, які застосовуються для регулювання торговельних потоків, а також антидемпінгові, спеціальні та компенсаційні мита, які захищають вітчизняну промисловість від недобросовісної конкуренції. Тарифні квоти встановлюють обмеження на обсяг товарів, які можуть бути імпортовані за зниженою ставкою мита, заохочуючи торгівлю в певних межах. Преференційні митні режими

передбачають зниження тарифів або звільнення від сплати мита відповідно до торговельних угод, сприяючи економічному співробітництву між країнами [12].

Нетарифні інструменти слугують регуляторними заходами, які контролюють торгівлю за межами прямого оподаткування. Ліцензування імпорту та експорту вимагає від бізнесу отримання офіційного дозволу на торгівлю певними товарами, що забезпечує дотримання національної політики. Квоти на товари обмежують кількість певних товарів, які можна імпортувати або експортувати, регулюючи попит і пропозицію. Технічні бар'єри в торгівлі включають стандарти продукції та вимоги до сертифікації для забезпечення безпеки та якості. Аналогічно, санітарні та фітосанітарні заходи регулюють імпорт продуктів харчування, тварин і рослин з метою захисту здоров'я населення та навколишнього середовища [7, с.32].

Організаційні та процедурні інструменти впорядковують митні операції та забезпечують дотримання правил торгівлі. Митне оформлення включає перевірку документів, інспекції та надання дозволу на перетин кордону товарами. Митна оцінка товарів визначає правильну оподатковувану вартість імпорту для справедливого застосування мита та податків. Визначення країни походження товарів має важливе значення для забезпечення дотримання торговельних угод і застосування відповідних тарифів, забезпечення прозорості торговельних відносин.

Заходи зі спрощення процедур торгівлі спрямовані на спрощення митних процедур та підвищення їхньої ефективності. Діджиталізація митних процедур зменшує паперовий документообіг, пришвидшує процеси та мінімізує помилки завдяки електронним системам. Інститут уповноваженого економічного оператора надає підприємствам, які мають історію дотримання вимог законодавства, певні торговельні переваги, такі як зменшення кількості перевірок та прискорення митного оформлення. Угоди про взаємне визнання встановлюють довіру між митними органами різних країн, що дозволяє зробити торговельні потоки більш плавними та передбачуваними [2].

Забезпечення безпеки та контролю в митному регулюванні запобігає незаконній торговельній діяльності та зміцнює національну безпеку. Управління митними ризиками передбачає оцінку потенційних загроз і застосування цільових перевірок до вантажів з високим ступенем ризику.

Пост-аудит контроль відстежує торговельні операції після митного оформлення для перевірки відповідності та запобігання шахрайству. Боротьба з контрабандою включає в себе засновані на розвідці правоохоронні заходи для виявлення та запобігання незаконному переміщенню товарів, забезпечуючи, щоб торгівля здійснювалася в рамках правового та економічного поля.

Митне регулювання міжнародної торгівлі здійснюється шляхом поєднання прямих і непрямих заходів (рис. 1.3).

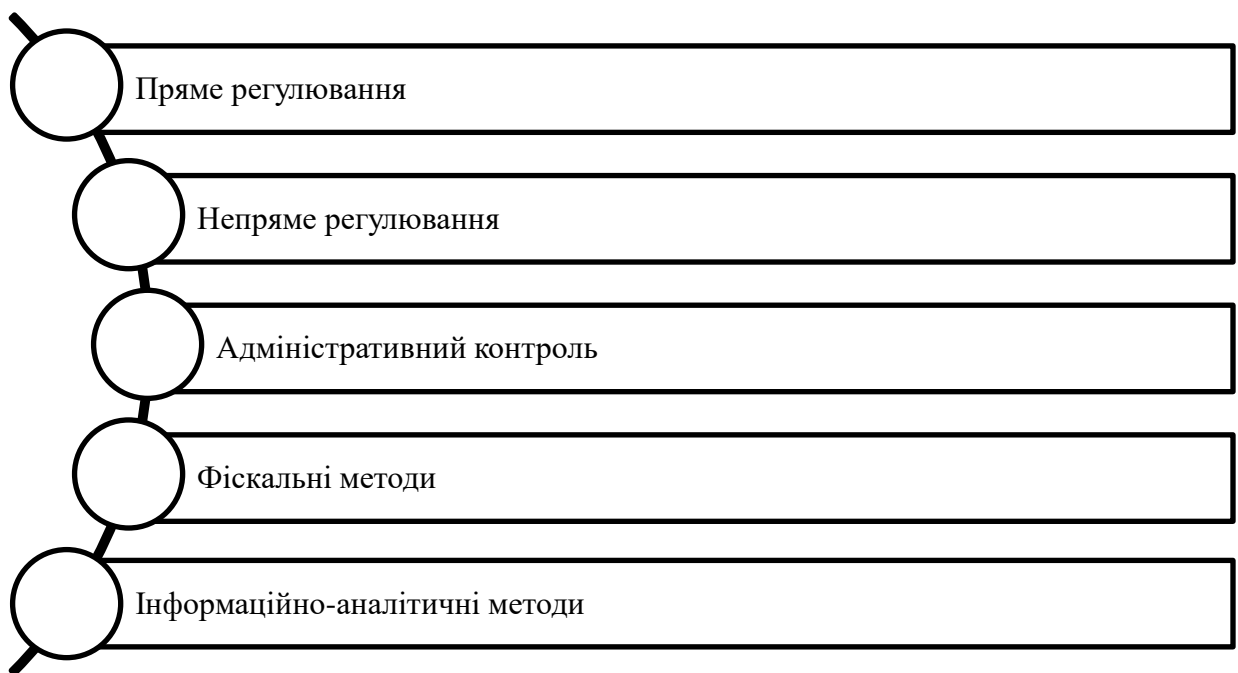

Рис. 1.3. Методи митного регулювання

Джерело: [36, с.7]

Пряме регулювання передбачає встановлення обов'язкових норм, митних тарифів, заборон та обмежень, які диктують порядок переміщення товарів через кордони. Ці заходи забезпечують дотримання національної політики та

міжнародних угод. На противагу цьому, непряме регулювання спирається на економічні стимули, такі як митні пільги, преференційні режими та інвестиційні стимули, які заохочують торгівлю та економічне зростання, роблячи певні операції більш сприятливими для бізнесу.

Механізми адміністративного та фінансового контролю відіграють важливу роль у митних операціях. Адміністративний контроль включає інспекції, митні перевірки, процеси сертифікації та аналіз ризиків для забезпечення дотримання законодавства та виявлення порушень. Фіскальні методи використовуються для стягнення митних зборів, акцизів та інших платежів, що сприяють наповненню державного бюджету. Крім того, інформаційно-аналітичні методи передбачають збір та обробку торговельних даних для оптимізації митного регулювання, прогнозування торговельних тенденцій та вдосконалення процесів прийняття рішень. Разом ці інструменти створюють збалансований підхід до управління міжнародною торгівлею, одночасно підтримуючи економічний розвиток та безпеку.

Отже, основні інструменти і методи митного регулювання міжнародної торгівлі забезпечують ефективний контроль за рухом товарів через кордон, сприяючи балансу між економічним розвитком і національною безпекою. Тарифні та нетарифні інструменти визначають умови імпорту й експорту, організаційно-процедурні заходи спрощують митні формальності, а методи торговельного сприяння підвищують ефективність зовнішньоекономічної діяльності.

Водночас адміністративні, фіскальні та аналітичні методи забезпечують контроль, прогнозування й оптимізацію митних процесів. Комплексне застосування цих інструментів сприяє розвитку міжнародної торгівлі, захисту національних інтересів і дотриманню міжнародних стандартів.

Висновки до першого розділу

1. Митне регулювання міжнародної торгівлі є важливим механізмом контролю за переміщенням товарів через кордон, що забезпечує економічну

стабільність, національну безпеку та виконання міжнародних зобов'язань. Його зміст включає встановлення митних тарифів, контроль процедур оформлення вантажів, застосування нетарифних обмежень, оцінку митної вартості товарів та заходи щодо спрощення митних процедур. Завдяки гармонізації з міжнародними стандартами митне регулювання сприяє розвитку зовнішньоекономічної діяльності та ефективному функціонуванню світової торговельної системи.

2. Основні інструменти митного регулювання поділяються на тарифні та нетарифні. Тарифні заходи включають мита, тарифні квоти та пільгові митні режими, які впливають на економічну доцільність імпорту та експорту товарів. Нетарифні інструменти, такі як ліцензування, квотування та технічні бар'єри в торгівлі, спрямовані на регулювання зовнішньоторговельних потоків і забезпечення відповідності продукції встановленим стандартам.

Методи митного регулювання поділяються на прямі та непрямі. Прямі методи передбачають встановлення обов'язкових норм і митних ставок, тоді як непрямі методи застосовують економічні стимули, такі як митні пільги та спеціальні інвестиційні режими. Адміністративні методи, що включають митний контроль, сертифікацію та аналіз ризиків, гарантують дотримання митних правил і запобігання порушенням.

Окрему роль у митному регулюванні відіграють фіскальні та аналітичні методи. Вони спрямовані на забезпечення поповнення державного бюджету за рахунок митних платежів і зборів, а також на збирання та аналіз даних для прогнозування й оптимізації митних процедур. Застосування сучасних цифрових технологій дозволяє підвищити ефективність митного контролю та сприяти прозорості зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, митне регулювання міжнародної торгівлі є комплексною системою заходів, що включає тарифні й нетарифні інструменти, адміністративні, фіскальні та інформаційно-аналітичні методи. Їх збалансоване застосування дозволяє забезпечити ефективний контроль за

міжнародною торгівлею, сприяти економічному розвитку країни та виконанню міжнародних торговельних угод.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ В КРАЇНАХ ЄС ТА В УКРАЇНІ

2.1. Еволюція митного регулювання міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні

Еволюція митного регулювання міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні відображає процеси економічної інтеграції, гармонізації законодавства та адаптації до змін глобального ринку. У Європейському Союзі митне регулювання пройшло шлях від національних систем до створення єдиного митного союзу, що сприяло спрощенню торгівлі, зниженню бар'єрів і зміцненню економічних зв'язків між державами-членами (рис. 2.1).

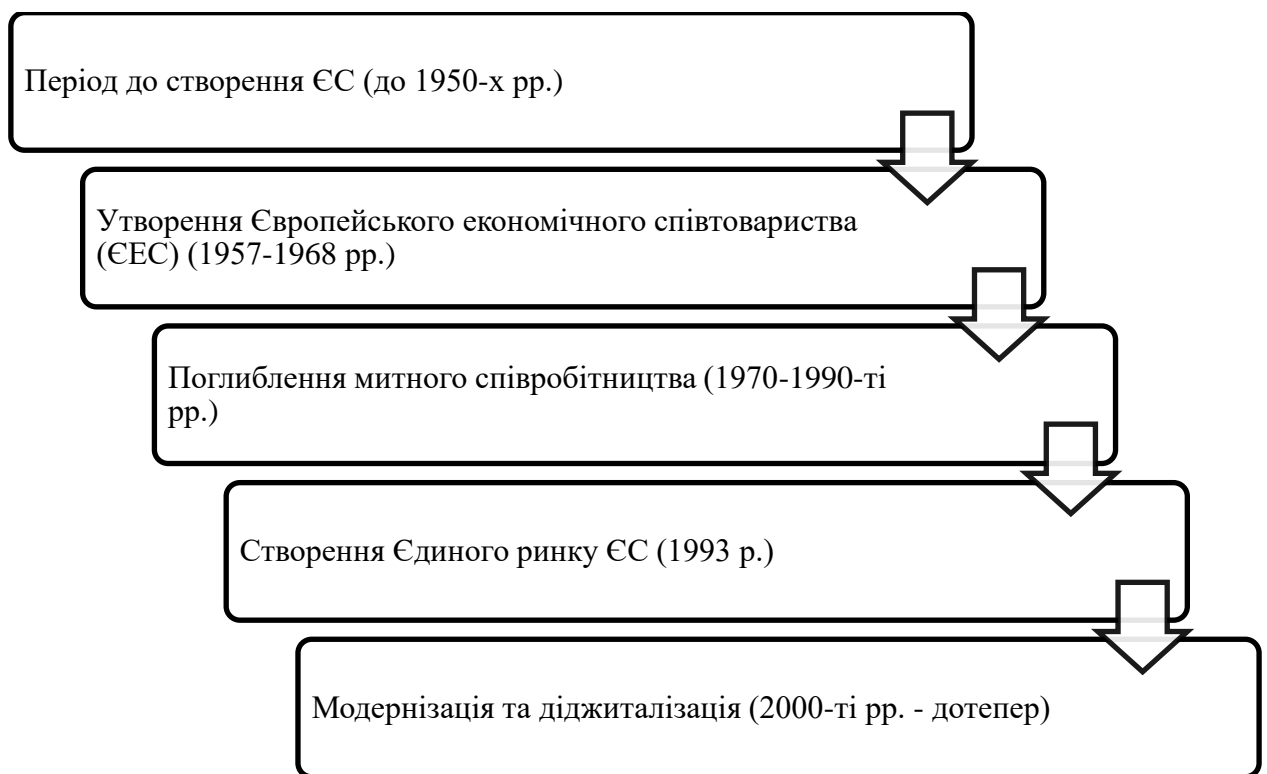

Рис. 2.1. Еволюція митного регулювання в країнах ЄС

Джерело: [30, с.2]

В Україні ж митна політика трансформується відповідно до міжнародних зобов'язань та вимог Угоди про асоціацію з ЄС, що передбачає поступове наближення до європейських стандартів. Дослідження історичних етапів та сучасних тенденцій митного регулювання дозволяє краще зрозуміти механізми його впливу на міжнародну торгівлю та економічний розвиток.

До створення Європейського Союзу кожна європейська країна мала власне незалежне митне регулювання, що призводило до значної фрагментації торговельного середовища. Кожна країна мала власну політику щодо тарифів, ввізного мита та торговельних обмежень, що робило транскордонну торгівлю складною та дорогою.

На відміну від сучасного митного союзу ЄС, де товари вільно переміщуються між країнами-членами, Європа початку ХХ ст. характеризувалася регулярними прикордонними перевітками, тривалими бюрократичними процедурами та непослідовними тарифними ставками. Наприклад, Німеччина та Франція накладали суворі мита на товари одна одної, що перешкоджало економічному співробітництву. Аналогічно, менші країни, такі як Бельгія та Нідерланди, були змушені укладати двосторонні торговельні угоди, щоб уникнути надмірних тарифів, які могли б перешкоджати економічному зростанню.

Торговельні бар'єри ще більше ускладнювали міжнародну торгівлю, запроваджуючи квоти, ліцензійні вимоги та преференційну торговельну політику. Країни часто захищали свою національну промисловість, обмежуючи іноземний імпорт за допомогою високих тарифів і нетарифних бар'єрів.

Наприклад, Великобританія прийняла Закон про імпортні мита 1932 р., який запровадив загальний тариф у розмірі 10% на більшість імпортних товарів, щоб захистити місцеву промисловість від іноземної конкуренції [34].

Тим часом Франція проводила складну протекціоністську політику, яка надавала перевагу вітчизняному сільському господарству, встановлюючи високі імпортні мита на зерно та худобу, що ускладнювало доступ іноземних

фермерів до французького ринку. Ця політика дуже різнилася, що призводило до неефективності та зниження рівня економічної інтеграції в Європі.

Митні збори значно коливалися в різних країнах, часто виходячи з економічних пріоритетів та політичних міркувань. Деякі країни, такі як Швейцарія, підтримували відносно низькі тарифи для заохочення торгівлі, тоді як інші, такі як Італія, запроваджували високі імпорتنі мита для захисту місцевого виробництва. Розбіжності в митній політиці означали, що при експорті товарів через кордон підприємствам доводилося орієнтуватися на різні системи оподаткування.

Наприклад, у міжвоєнний період Німеччина уклала преференційні торговельні угоди з деякими країнами, щоб забезпечити себе сировиною, тоді як Іспанія запровадила високі митні збори, щоб не допустити іноземної конкуренції. Відсутність єдиної системи створила непередбачуване торговельне середовище, що ускладнило відновлення європейських економік від наслідків Першої світової війни та Великої депресії.

Створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) у 1957 р. ознаменувало значні зміни в митному регулюванні між шістьма країнами-засновницями: Бельгії, Франції, Італії, Люксембургу, Нідерландів та Західної Німеччини [51].

Римський договір заклав основу митного союзу, спрямованого на сприяння економічній інтеграції шляхом усунення внутрішніх торговельних бар'єрів та сприяння вільному руху товарів. До цього договору кожна країна зберігала власні складні тарифні системи, що часто призводило до неефективності та торговельних обмежень. Угода визначила чіткий шлях до зниження митних зборів між країнами-членами та створення більш уніфікованого економічного простору.

До 1968 р. ЄЕС успішно скасувала всі митні збори в торгівлі між країнами-членами, завершивши один з найважливіших кроків на шляху до економічної інтеграції. Скасування тарифів значно стимулювало торгівлю всередині ЄЕС, дозволивши товарам вільно переміщатися через кордони без

додаткових витрат. Скасування митних зборів також спростило адміністративні процеси, зменшивши затримки та бюрократичні перепони для бізнесу. Це досягнення перетворило ЄЕС на потужний економічний блок, продемонструвавши переваги скоординованої торговельної політики між багатьма країнами.

Паралельно зі скасуванням внутрішніх тарифів, ЄЕС запровадила Єдиний зовнішній тариф (ЄЗТ) для торгівлі з країнами, що не є членами ЄЕС [38].

Це означало, що всі члени ЄЕС застосовували однакові ввізні мита на товари, що надходили з-за меж співтовариства, забезпечуючи послідовний і справедливий підхід до зовнішньої торгівлі. ЄЄП допоміг захистити галузі ЄЕС від зовнішньої конкуренції, водночас сприяючи переговорам з третіми країнами як єдиного економічного суб'єкта. Цей розвиток подій зміцнив позиції ЄЕС у світовій торгівлі та заклав основу для подальшої економічної та політичної інтеграції в Європі.

У період 1970-1990-х рр. митне співробітництво між членами ЄЕС значно поглибилося, що сприяло подальшому просуванню економічної інтеграції. Однією з ключових подій цього періоду стало запровадження гармонізованих митних процедур, які мали на меті стандартизувати спосіб обробки товарів на кордонах. До цього кожна країна-член ЄС мала власні правила та документообіг, що призводило до неефективності та затримок у транскордонній торгівлі. Запровадивши єдині митні правила, ЄЕС зменшила адміністративний тягар для бізнесу та сприяла безперешкодному проходженню торговельних потоків у межах блоку.

Поряд з гармонізованими процедурами, основна увага приділялася поступовому усуненню нетарифних бар'єрів. Хоча тарифи вже були скасовані в рамках ЄЕС, інші торговельні перешкоди, такі як різні стандарти продукції, складні правила імпорту та обмежувальні ліцензійні вимоги, все ще заважали економічній інтеграції. Країни-члени працювали над узгодженням своїх національних політик, забезпечуючи вільний рух товарів без зайвих обмежень. Цей процес значно розширив доступ до ринків для бізнесу, заохочуючи

транскордонну торгівлю та інвестиції, водночас зміцнюючи прихильність ЄЕС до єдиного економічного простору.

Важливою віхою в цей період стало прийняття Єдиного європейського акту (1986), спрямованого на спрощення митної документації та подальше впорядкування торговельних процесів [45].

Це законодавство заклало основу для створення справжнього єдиного ринку до 1992 р., забезпечивши максимальну ефективність митних процедур. Завдяки зменшенню бюрократичних вимог бізнес зміг здійснювати транскордонну торгівлю з мінімальними затримками, що зміцнило позицію Європи як конкурентоспроможного на світовому ринку економічного суб'єкта. Ці зміни не лише зміцнили економічні зв'язки між країнами-членами, але й створили підґрунтя для поглиблення інтеграції ЄС у найближчі роки.

Створення Єдиного ринку ЄС у 1993 р. стало важливою віхою в митному регулюванні, оскільки призвело до ліквідації внутрішніх митних кордонів між країнами-членами ЄС [49].

Ця трансформація дозволила товарам вільно переміщатися через національні кордони без необхідності митних перевірок, що знизило торговельні витрати та підвищило ефективність. Для полегшення цього процесу було запроваджено Єдиний адміністративний документ (ЄАД) як стандартизовану форму митної декларації, що спростило документообіг, необхідний для торгівлі з країнами, які не є членами ЄС [48].

ЄАД замінив кілька національних форм єдиним уніфікованим документом, що полегшило для бізнесу дотримання митних правил і зменшило адміністративний тягар.

Після усунення внутрішніх митних бар'єрів співпраця між національними митними органами стала важливою для забезпечення дотримання торговельних законів і правил. ЄС створив механізми обміну інформацією та спільного правозастосування для запобігання шахрайству, контрабанді та іншим незаконним діям. Митні органи працювали разом для моніторингу зовнішніх кордонів, впроваджуючи єдині процедури та стратегії оцінки

ризиків. Це зміцнення співпраці допомогло підтримувати безпеку, зберігаючи при цьому економічні вигоди Єдиного ринку, забезпечуючи безперешкодний рух товарів між країнами-членами без зайвих затримок.

У 2000-х рр. ЄС зосередився на модернізації та діджиталізації митного регулювання з метою підвищення ефективності та безпеки міжнародної торгівлі. Впровадження Митного кодексу (EU Customs Code), а згодом Митного кодексу ЄС – МК ЄС (Union Customs Code (UCC) у 2016 р. стало значним кроком на шляху до впорядкування митних процедур [52].

МК ЄС запровадив спрощені правила, централізоване оформлення та покращив електронний обмін даними, зменшивши паперовий документообіг та час обробки документів для бізнесу. Ці зміни спрямовані на створення більш уніфікованої та ефективної митної системи в ЄС, що забезпечить безперебійність торговельних потоків при збереженні високого рівня безпеки та дотримання вимог законодавства.

Іншим ключовим аспектом модернізації стало впровадження електронних митних систем та митного контролю на основі оцінки ризиків. Цифрові платформи, такі як Автоматизована система імпорту (Automated Import System – AIS) та Система контролю імпорту (Import Control System – ICS), уможливили відстеження товарів у режимі реального часу та автоматизовану оцінку ризиків, що підвищило ефективність та безпеку митниці [39].

Крім того, ЄС зміцнив співпрацю зі світовими торговельними партнерами через угоди про вільну торгівлю (УВТ) та дотримання правил Світової організації торгівлі (СОТ). Ці угоди сприяють торгівлі шляхом зниження тарифів і гармонізації митних процедур, зміцнюючи позиції ЄС як одного з основних гравців у світовій економіці.

Після відновлення незалежності в 1991 р. Україна зіткнулася з проблемою створення власної системи митного регулювання, що мало вирішальне значення для економічного суверенітету та міжнародної торгівлі. Одним з перших кроків стало створення Державної митної служби України,

яка перебрала на себе функції, що раніше виконувалися радянською владою. Новостворена митна система мала розбудовувати інфраструктуру, навчати персонал та впроваджувати процедури контролю за імпортом та експортом. Прийняття першого Митного кодексу України в 1991 р. стало знаковою подією, оскільки він забезпечив правову основу для митних операцій, включаючи тарифне регулювання, мито та імпортно-експортні процедури [10].

Однак у перші роки система все ще перебувала під значним впливом бюрократії радянських часів, що призводило до неефективності та непослідовності у правозастосуванні.

Протягом 1990-х рр. Україна поступово реформувала свою митну політику з метою приведення її у відповідність до світових торговельних практик та залучення іноземних інвестицій. Перехід від планової економіки до ринкової зумовив необхідність зміни митного регулювання, переходу від жорсткого державного контролю до більш прозорого та сприятливого для бізнесу підходу.

Україна запровадила заходи, спрямовані на спрощення митного оформлення, зниження надмірних тарифів, боротьбу з контрабандою та корупцією. Однак, незважаючи на ці зусилля, неефективність митної служби збереглася, оскільки корупція та непослідовність правозастосування залишаються значними проблемами. Країна також брала участь у міжнародних угодах, таких як приєднання до переговорного процесу Світової організації торгівлі (СОТ), що вплинуло на лібералізацію торговельної політики [13].

До початку 2000-х рр. митне регулювання в Україні зазнало значних трансформацій, спрямованих на сприяння торгівлі та покращення відповідності міжнародним стандартам. Держава впровадила нові законодавчі заходи для гармонізації митних процедур з європейськими та світовими нормами, що стало кроком до майбутньої інтеграції з ЄС.

Поступова лібералізація торговельної політики включала зниження тарифів, спрощення митних процедур та посилення співпраці з міжнародними організаціями. Хоча такі проблеми, як корупція та бюрократична неефективність, залишалися, ці реформи заклали основу для більш прозорої та ефективної митної системи, що сприяло економічному розвитку України та збільшенню її участі у світовій торгівлі [22, с.35].

У 2000-х рр. Україна активізувала зусилля, спрямовані на приведення митного регулювання у відповідність до світових стандартів торгівлі в рамках модернізації економіки та міжнародної інтеграції. Важливою віхою став вступ України до СОТ у 2008 р., що вимагало суттєвих реформ у сфері торговельної політики та митного адміністрування.

Щоб виконати зобов'язання перед СОТ, Україна мала знизити тарифні бар'єри, спростити митні процедури та підвищити прозорість торговельного регулювання. Ці зміни були спрямовані на сприяння міжнародній торгівлі, залучення іноземних інвестицій та забезпечення відповідності глобальним економічним угодам. Однак, незважаючи на формальні зобов'язання, практична реалізація цих реформ зіткнулася з проблемами, включаючи постійну бюрократичну неефективність та корупцію в митній системі.

Важливим кроком на шляху до приведення митного законодавства України у відповідність до міжнародних стандартів стало прийняття у 2012 р. нового Митного кодексу [10].

Цей законодавчий акт запровадив комплексні реформи, спрямовані на спрощення митного оформлення, гармонізацію процедур з нормами ЄС та посилення сприяння торгівлі. Новий кодекс зменшив адміністративний тягар для бізнесу, покращив класифікацію та оцінку товарів, а також посилив механізми боротьби з контрабандою та шахрайством.

Крім того, Митний кодекс 2012 р. запровадив нові заходи зі спрощення процедур торгівлі, включаючи статус уповноваженого економічного оператора, який надає перевіреним компаніям можливість спрощеного проходження митних процедур. Ці реформи ознаменували рішучий зсув у бік

більш прозорого та передбачуваного митного середовища, наблизивши Україну до європейських та міжнародних торговельних норм.

У період 2000-2010-х рр. ключовим пріоритетом стала діджиталізація митних процесів, спрямована на підвищення ефективності та зменшення корупційних ризиків. Україна запровадила електронні митні декларації та автоматизовані системи обробки, які замінили ручні процедури та мінімізували втручання людини.

Важливим аспектом модернізації стало впровадження системи митного контролю на основі оцінки ризиків, яка дозволила митним органам зосередитися на вантажах з високим ступенем ризику, водночас прискоривши митне оформлення товарів з низьким рівнем ризику. Ці заходи значно підвищили ефективність роботи митниці, скоротили час оформлення та підвищили конкурентоспроможність України в міжнародній торгівлі.

Незважаючи на виклики, пов'язані з повним викоріненням корупції та оптимізацією правозастосування, ці технологічні досягнення заклали основу для подальшої інтеграції з ЄС та глобальними торговельними мережами [4, с.113].

Перехідний період митного регулювання в Україні, починаючи з 2014 р., значною мірою зумовлений прагненням країни до європейської інтеграції та впровадженням реформ відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, підписаної у 2014 р. [21].

Ця угода зобов'язала Україну привести свою митну політику та процедури у відповідність до стандартів ЄС, забезпечивши більше сприяння торгівлі та прозорість. Одним із ключових кроків стало поступове зниження торговельних бар'єрів, спрощення митних процедур та запровадження сучасних систем управління ризиками. Ці реформи мали на меті створити більш передбачуване та ефективне митне середовище, що сприятиме економічному зростанню та глибшій інтеграції в європейський ринок.

Однак реалізація цих змін зіткнулася з проблемами через інституційну інертність, корупцію та ширші економічні та політичні труднощі, спричинені російською агресією проти України.

Важливим аспектом гармонізації України з Митним кодексом ЄС стало запровадження системи авторизованих економічних операторів (authorized economic operator – AEO), яка надає перевіреним компаніям можливість спрощеного проходження митних процедур. Офіційно запущена у 2019 р., ця система відповідає нормам ЄС та сприяє міжнародній торгівлі, зменшуючи адміністративний тягар для компаній, які дотримуються митних вимог [14].

Статус АЕО дозволяє підприємствам користуватися перевагами спрощеного митного контролю, пріоритетної обробки та меншої кількості перевірок, що значно підвищує ефективність торгівлі в Україні. Запровадження цієї системи є важливим кроком на шляху до інтеграції митної інфраструктури України з ЄС та забезпечення того, щоб український бізнес міг працювати в однакових умовах з європейськими партнерами.

Іншим важливим напрямком реформування української митниці є посилення антикорупційних заходів та підвищення прозорості митних операцій. Корупція вже давно є основною проблемою в українській митній системі, що призводить до втрат надходжень та неефективності. Для боротьби з нею уряд посилив діджиталізацію, автоматизував митні процедури та запровадив суворіші механізми нагляду. Зусилля, спрямовані на підвищення підзвітності митників, запровадження електронних митних декларацій та створення незалежних контролюючих органів, сприяли зниженню корупційних ризиків.

Крім того, постійна співпраця України з інституціями ЄС та міжнародними організаціями забезпечила технічну підтримку та фінансову допомогу для подальшої модернізації митного сектору. Незважаючи на ці покращення, забезпечення повної відповідності стандартам ЄС залишається довгостроковим завданням, що вимагає постійних зусиль для усунення бюрократичної неефективності та вдосконалення управління [18].

Еволюція митного регулювання міжнародної торгівлі в країнах ЄС та Україні демонструє поступовий перехід від національних митних систем до інтегрованих і гармонізованих механізмів. У той час як ЄС створив єдиний митний союз, що забезпечує вільний рух товарів між країнами-членами та спрощені митні процедури, Україна протягом останніх десятиліть послідовно адаптує свою митну політику до стандартів ЄС. Цей процес включає лібералізацію торгівлі, цифровізацію митного адміністрування, впровадження системи АЕО та посилення заходів протидії корупції.

Таким чином, митне регулювання в Україні еволюціонує у напрямку підвищення прозорості, ефективності та конкурентоспроможності, що є важливим етапом на шляху до глибшої інтеграції в європейський ринок.

2.2. Порівняльний аналіз динаміки розвитку міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні під впливом митного регулювання

Митне регулювання міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні має суттєві відмінності, зумовлені рівнем економічної інтеграції, законодавчими механізмами та принципами тарифного регулювання. В ЄС діє Спільний митний тариф (Common Customs Tariff – CCT), який забезпечує єдиний підхід до імпорту товарів через зовнішні кордони ЄС [27].

Цей тариф включає класифікацію товарів, ставки мита, квоти та інші регулюючі заходи, зокрема преференційні режими та автономні тарифні призупинення. Важливим інструментом є система TARIC, яка містить деталізовану інформацію про всі чинні митні заходи та дозволяє країнам-членам ЄС ефективно координувати свою митну політику.

В Україні митне регулювання здійснюється відповідно до національного законодавства, яке гармонізується з нормами ЄС у рамках євроінтеграційного процесу. Державна митна служба України координує міжнародну співпрацю, укладає міжнародні угоди та здійснює контроль за виконанням митних зобов'язань. Значну роль відіграють міжнародні ініціативи та технічна

допомога, такі як EUBAM, проекти щодо покращення управління кордонами, протидії контрабанді та удосконалення митної інфраструктури. Водночас митні тарифи та режими в Україні залишаються гнучкими та можуть змінюватися відповідно до економічних потреб [11].

Суттєвою відмінністю між митним регулюванням ЄС і України є підхід до тарифних ставок і митних процедур. У ЄС ставки мита встановлюються залежно від економічної чутливості товарів і можуть змінюватися в рамках спільної митної політики, що спрямована на захист внутрішнього ринку. Крім того, діє система правил походження товарів, яка визначає, чи можуть товари користуватися преференційними тарифами.

В Україні митні тарифи визначаються відповідно до внутрішніх економічних реалій та міжнародних угод, зокрема в межах СОТ, що дозволяє адаптувати митну політику до глобальних змін.

Попри значні відмінності, обидві системи мають спільні риси, такі як використання Гармонізованої системи класифікації товарів, наявність квот і митних пільг, а також застосування електронних систем обробки митних декларацій. Україна поступово адаптує своє митне законодавство до стандартів ЄС, що є важливим кроком на шляху до інтеграції в європейський економічний простір.

Для проведення порівняльного аналізу динаміки розвитку міжнародної торгівлі в країнах ЄС та Україні під впливом митного регулювання впорядкуємо дослідження за етапами та часовими періодами наступним чином (рис. 2.2).

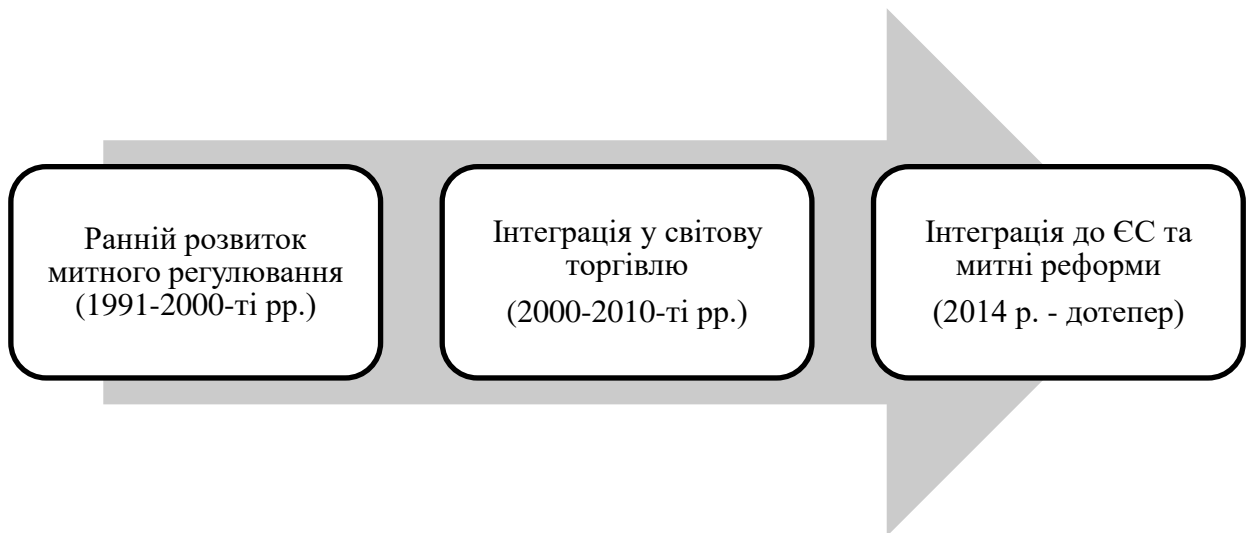

Рис. 2.2. Періодизація розвитку міжнародної торгівлі в країнах ЄС та Україні під впливом митного регулювання (складено автором)

У період 1991-2000 рр. міжнародна торгівля в країнах ЄС зазнала динамічних змін, зокрема, щодо її частки у світовому експорті (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка міжнародної торгівлі в країнах ЄС, 1991-2000 рр.

Рік	Експорт, млрд ECU/євро	% від загальносвітового обсягу торгівлі	Імпорт, млрд ECU/євро	% від загальносвітового обсягу торгівлі
1991	424,9	20,9	495,1	23,1
1992	438,0	21,0	490,3	22,4
1993	487,5	20,3	487,4	19,6
1994	541,6	20,0	538,6	19,3
1995	573,3	20,7	545,3	19,1
1996	626,3	20,8	581,0	18,6
1997	721,1	20,2	672,6	18,4
1998	733,4	21,2	710,5	19,7
1999	760,2	20,0	779,8	19,5
2000	942,0	18,5	1033,4	19,2

Джерело: Складено автором за матеріалами [32]

На початку 1990-х рр. ЄС мав значну частку в світовій торгівлі: у 1991 р. експортний показник складав 20,9% від загального світового експорту. Однак до 2000 р. цей показник знизився до 18,5%. Загальна вартість експорту ЄС суттєво зросла за цей період (з 424,9 млрд ECU/євро в 1991 р. до 942,0 млрд у

2000 р.), але темпи зростання поступалися глобальному розширенню міжнародної торгівлі. Це свідчить про відносне зниження впливу ЄС у світовій економіці, що, серед інших чинників, могло бути зумовлене митним регулюванням [32].

Митне регулювання в ЄС у 1990-х рр. зазнало значних змін, зокрема, через гармонізацію митних процедур у межах єдиного ринку та впровадження спільної зовнішньоторговельної політики. Вступ у дію Єдиного європейського акта (1993 р.) та подальше зниження внутрішніх торговельних бар'єрів сприяли зростанню торгівлі всередині ЄС, але могли зменшити стимул до активного розширення експорту за межі ЄС.

Окрім цього, введення єдиних митних тарифів на зовнішню торгівлю могло як сприяти інтеграції з третіми країнами, так і створювати обмеження для конкурентоспроможності європейських товарів на глобальному ринку.

Отже, спад частки ЄС у світовому експорті був частково спричинений митним регулюванням, що впливало на міжнародні торговельні потоки. У той час як зменшення внутрішніх бар'єрів у межах ЄС стимулювало інтеграцію, зовнішні торговельні партнери могли обирати альтернативні ринки з менш жорсткими регуляторними вимогами. Водночас конкуренція з боку інших країн, зокрема Китаю та США, посилювалася, що також сприяло зниженню відносної частки ЄС у глобальному експорті.

У період 1991-2000 рр. Україна активно розвивала міжнародну торгівлю, що супроводжувалося значними змінами в митному регулюванні. У 1991 р. було прийнято Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність», який заклав правові основи для зовнішньоторговельної політики країни [17]. У 1992 р. введено Єдиний митний тариф, що сприяв впорядкуванню митних процедур та інтеграції України у світову економіку. Ці заходи були спрямовані на стимулювання експорту та імпорту, а також на залучення іноземних інвестицій.

Впродовж 1993-1997 рр. зовнішньоторговельний обіг України зріс з 17,3 млрд дол. до 31,3 млрд дол. Однак у 1998 р. цей показник знизився до

27,3 млрд дол. через падіння як експорту, так і імпорту. У 1999 р. зовнішньоторговельний обіг товарів становив 23,4 млрд дол., що на 14% менше порівняно з попереднім роком.

Це зниження було зумовлене фінансовою кризою та скороченням торгівлі з основним партнером – рф, на яку припадало 37% зовнішньоторговельного обігу України. Водночас спостерігалось збільшення експорту до країн ЄС, Китаю та США [6].

У 2000 р. ситуація почала покращуватися: зовнішньоторговельний обіг України товарами становив 28,6 млрд дол., що на 21,8% більше порівняно з 1999 р. Експорт зріс на 25,8% і досяг 14,6 млрд дол., а імпорт збільшився на 17,8% до 14 млрд дол., що призвело до позитивного сальдо в 616,5 млн дол. Це покращення було результатом ефективнішого митного регулювання та адаптації до нових економічних умов.

Зокрема, у 2000 р. було розроблено програму «Контрабанда – стоп», спрямовану на покращення прикордонної інфраструктури та боротьбу з незаконним переміщенням товарів, що сприяло збільшенню надходжень до державного бюджету від митних органів [16].

У 1991-2000 рр. розвиток міжнародної торгівлі в ЄС та Україні відбувався за різними моделями під впливом митного регулювання. ЄС зосереджувався на уніфікації митних процедур та зміцненні внутрішнього ринку через спрощення торгівлі між державами-членами, що сприяло зростанню зовнішньоторговельного обігу ЄС із 3,5 трлн дол. у 1995 р. до 6,1 трлн дол. у 2000 р.

Водночас Україна, яка лише формувала власну торговельну політику, зазнавала нестабільності: після стрімкого зростання зовнішньої торгівлі до 31,3 млрд дол. у 1997 р. економічна криза 1998 р. спричинила її скорочення до 23,4 млрд дол. у 1999 р. Це свідчило про значну вразливість української економіки до зовнішніх шоків через відсутність гнучких механізмів адаптації [46, с.220].

Окрім різних стратегій торговельного розвитку, ЄС та Україна відрізнялися підходами до митного регулювання. У ЄС застосовувалися низькі середні тарифні ставки (близько 4%), що сприяло вільній торгівлі та залученню інвестицій, тоді як в Україні тарифний рівень залишався значно вищим (у середньому 10-15 %), що гальмувало економічну інтеграцію [25, с.5].

Високі митні бар'єри, хоча й забезпечували короткостроковий захист вітчизняних виробників, водночас ускладнювали експортно-імпортні операції та перешкоджали залученню капіталу. У результаті ЄС демонстрував стабільне зростання експорту та імпорту, тоді як Україна змушена була реформувати митну політику, щоб забезпечити конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

Розширення Митного союзу ЄС у 2004 та 2007 рр., коли до нього приєдналися 12 нових країн, сприяло активному розвитку міжнародної торгівлі в межах ЄС (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка міжнародної торгівлі в країнах ЄС, 2001-2010 рр.

Рік	Експорт, млрд ECU/євро	% від заг. світовго обсягу торгівлі	Імпорт, млрд ECU/євро	% від заг. світовго обсягу торгівлі
2001	985,8	19,6	1028,4	19,1
2002	997,3	20,0	989,1	18,8
2003	979,6	20,3	992,7	19,5
2004	969,3	19,1	1032,4	19,1
2005	1071,4	18,2	1183,5	18,9
2006	1183,9	17,5	1356,1	19,0
2007	1240,6	17,4	1435,0	19,1
2008	1309,9	16,7	1565,0	19,1
2009	1097,2	17,2	1206,8	18,0
2010	1349,2	16,0	1509,1	17,3

Джерело: Складено автором за матеріалами [32]

Однак, у 2004 р. експорт знизився до 969,3 млрд євро, що становило 19,1% світового обсягу торгівлі, тоді як імпорт зріс до 1032,4 млрд євро (19,1%). Це свідчить про адаптаційний період для нових членів, які інтегрувалися у внутрішній ринок.

Подальше спрощення митних процедур і цифровізація торговельних процесів сприяли зростанню торгівлі, що видно зі зростання експорту до 1240,6 млрд євро у 2007 р. (17,4%) та імпорту до 1435,0 млрд євро (19,1%) [32].

Важливу роль у зростанні міжнародної торгівлі ЄС відіграв розвиток УВТ, які сприяли лібералізації ринків. Незважаючи на глобальну фінансову кризу 2008-2009 рр., що призвела до падіння експорту до 1097,2 млрд євро у 2009 р., вже у 2010 р. експорт зріс до 1349,2 млрд євро (16,0%), а імпорт – до 1509,1 млрд євро (17,3%). Це свідчить про високу адаптивність торгової політики ЄС, яка через УВТ та митні реформи сприяла відновленню і подальшому зростанню торгівлі [32].

У період 2001-2010 рр. міжнародна торгівля України зазнала значних змін під впливом митного регулювання та поступової інтеграції у світову економіку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Зовнішня торгівля України 2001-2010 рр., тис.дол. США

Рік	Експорт	Імпорт
2001	16264734,34	15775092,66
2002	17957094,85	16976834,51
2003	23080187,31	23020771,01
2004	32672318,23	28996030,72
2005	34286748,26	36141094,96
2006	38367704,4	45034491,1
2007	49248063,6	60669923,0
2008	66954429,8	85535356,4
2009	39702883,3	45435559,2
2010	51430521,6	60739969,3

Джерело: Складено автором за матеріалами [5]

Впродовж 2001-2004 рр. спостерігалось поступове зростання як експорту, так і імпорту, що свідчило про активізацію міжнародної торгівлі. Однак після 2005 р. імпорт почав випереджати експорт, що призвело до формування від'ємного торговельного балансу. Це змушувало державу переглядати митну політику, зокрема посилювати тарифне та нетарифне регулювання для

зменшення залежності від імпорту, а також запроваджувати стимули для експортерів.

Глобальна фінансова криза 2008 р. суттєво вплинула на зовнішню торгівлю: у 2009 р. обсяги експорту та імпорту значно знизилися. Це підштовхнуло Україну до перегляду митних ставок, створення спрощених режимів для стратегічних галузей та удосконалення механізмів митного контролю.

Вступ до СОТ у 2008 р. став важливим кроком, що сприяв зниженню тарифних бар'єрів, однак країна все ще балансувала між внутрішнім захистом економіки та міжнародною гармонізацією. У 2010 р. торгівля почала відновлюватися, але імпорт залишався значно вищим за експорт, що вимагало подальшого вдосконалення митного регулювання для підтримки національного виробника та зменшення дефіциту торговельного балансу.

Натомість ЄС протягом десятиліть впроваджував передові митні практики, активно розширюючи торговельні зв'язки завдяки спрощеним митним процедурам та єдиному ринку, що сприяло зростанню його зовнішньоторговельного обігу на сотні мільярдів доларів щороку.

У 2004-2010 рр. динаміка зовнішньої торгівлі України з ЄС зазнала значних коливань, що було обумовлено як внутрішніми реформами, так і глобальними економічними процесами (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка торгівлі Україна – ЄС у період 2004 -2014 рр., млн. доларів США

Рік	Експорт	Імпорт
2004	11009,6	9547,4
2005	10233,4	12191,9
2006	12087,9	16194,6
2007	13916,4	22218,7
2008	18129,5	28868,4
2009	9499,3	15392,7
2010	13051,9	19101,2
2011	179699,8	257528,6
2012	170812,6	261563,8
2013	167586,1	270465,0
2014	170029,0	210691,2

Джерело: Складено автором за матеріалами [53]

Вступ України до СОТ сприяв поступовій лібералізації митного регулювання, що відобразилося на зростанні як експорту, так і імпорту, особливо у 2006-2008 рр. Однак світова фінансова криза 2008-2009 рр. призвела до суттєвого скорочення товарообігу. Після 2009 р. відбулося поступове відновлення торговельних потоків, що свідчить про адаптацію України до нових умов міжнародної торгівлі.

На відміну від України, яка у 2000 р. мала позитивне торговельне сальдо з іншими країнами світу (4,28 млрд дол.), але значний дефіцит у торгівлі з країнами СНД (-1,53 млрд дол.), ЄС прагнув диверсифікувати свої торговельні потоки [5]. Його політика була спрямована на усунення нетарифних бар'єрів, впровадження електронного митного адміністрування та активну інтеграцію з глобальними ринками через численні угоди про вільну торгівлю. Водночас Україна залишалася залежною від імпорту енергоносіїв (природний газ – 23,8 % загального імпорту) та продовжувала реформування митного регулювання, зокрема через впровадження митного контролю на основі оцінки ризиків і підготовку до нового Митного кодексу 2012 р.

Таким чином, хоча обидва регіони мали спільну мету – покращення торговельних умов, ЄС значно випереджав Україну за темпами лібералізації та гармонізації з міжнародними стандартами.

У період 2014-2021 рр. міжнародна торгівля країн ЄС зазнала суттєвих змін під впливом митного регулювання, глобальних економічних тенденцій та зовнішніх криз. Загалом, ЄС дотримувався політики лібералізації торгівлі, що сприяло сталому зростанню експорту та імпорту. У 2016 р. загальна вартість експорту з ЄС до країн за його межами склала 2 132 млрд євро, тоді як імпорт становив 1 941 млрд євро, що забезпечило профіцит у розмірі 191 млрд євро.

Ця тенденція відповідала загальному курсу ЄС на зниження митних бар'єрів та розширення угод про вільну торгівлю, що дозволяло європейському бізнесу ефективно виходити на міжнародні ринки. Однак у 2020 р. через пандемію COVID-19 відбулося значне скорочення зовнішньої торгівлі: імпорт

знизився на 11,6 %, а експорт – на 9,4 %, хоча вже у 2021 р. розпочалось активне відновлення [40].

Важливим фактором, що вплинув на динаміку зовнішньої торгівлі ЄС у цей період, стало коливання цін на енергоресурси. До 2020 р. ЄС зберігав позитивне сальдо в торгівлі товарами, досягнувши у 2016 р. рекордного профіциту в 264 млрд євро. Однак у 2021 р. зростання цін на імпортовані енергоносії призвело до скорочення профіциту до 57 млрд євро, а у 2022 р. – до дефіциту в 436 млрд євро.

Це стало наслідком збільшення витрат на імпорт енергоресурсів та зміни структури світових ринків, що продемонструвало вразливість ЄС до зовнішніх шоків у сфері енергетики. У відповідь ЄС активізував політику зниження залежності від імпорту енергоресурсів, що в подальшому сприяло стабілізації торговельного балансу [46, с.219].

Попри ці виклики, митне регулювання ЄС залишалося важливим фактором стабільності та конкурентоспроможності міжнародної торгівлі. Використання єдиної зовнішньої торговельної політики, гармонізованих митних процедур та цифрових рішень у сфері митного оформлення сприяло швидкому відновленню торгівлі після пандемії.

У 2021 р. експорт досяг 2 570 млрд євро, а імпорт – 3 006 млрд євро, що свідчить про динамічний розвиток торговельних відносин. Загалом, митна політика ЄС у цей період була спрямована на збереження позицій блоку як одного з найбільших гравців у світовій торгівлі, забезпечення стабільності поставок та адаптацію до нових викликів глобальної економіки.

У період 2014-2021 рр. міжнародна торгівля України розвивалася під впливом як внутрішніх реформ митного регулювання, так і зовнішніх економічних чинників (табл. 2.5).

У 2014 р. експорт товарів і послуг становив 770,1 млрд грн, а імпорт – 834,1 млрд грн, що спричинило торговельний дефіцит. У наступні роки спостерігалось поступове зростання експорту, яке в 2017 р. досягло 1 430,2 млрд грн, а імпорту – 1 618,7 млрд грн.

Таблиця 2.5

Зовнішня торгівля України, 2014-2021 рр., млн. грн

Рік	Експорт товарів та послуг	Імпорт товарів та послуг
2014	770121	-834133
2015	1044541	-1084016
2016	1174625	-1323127
2017	1430230	-1618749
2018	1608890	-1914893
2019	1636416	-1947599
2020	1637399	-1681526
2021	2224704	-2286067

Джерело: Складено автором за матеріалами [3]

Такі зміни були зумовлені інтеграцією України у світову економіку після підписання Угоди про асоціацію з ЄС, що передбачала поступове зниження митних бар'єрів, а також розвитком автоматизованих систем митного контролю. Проте, високий рівень імпорту призводив до збереження негативного сальдо в торгівлі [3].

Значне зростання торговельних показників відбулося у 2018-2019 рр., коли експорт зріс до 1 638,4 млрд грн, а імпорт – до 1 947,6 млрд грн. Така динаміка пояснюється активізацією співпраці з європейськими партнерами, зокрема, посиленням митного співробітництва в межах угод про зону вільної торгівлі.

У цей період були запроваджені додаткові заходи зі сприяння торгівлі, що дозволили українським виробникам активніше виходити на міжнародні ринки. Водночас, негативне сальдо в торгівлі зберігалось, що свідчить про залежність від імпортованих товарів, особливо енергоресурсів та високотехнологічної продукції [3].

Пандемія COVID-19 у 2020 р. призвела до спаду імпорту до 1 681,5 млрд грн та майже незмінного рівня експорту (1 637,4 млрд грн), що зменшило торговельний дефіцит. Проте вже у 2021 р. відбулося різке зростання як експорту (2 224,7 млрд грн), так і імпорту (2 286,1 млрд грн), що свідчить про відновлення економічної активності.

Важливу роль у цьому відіграв подальший розвиток систем митного контролю, включаючи програми АЕО, що сприяли спрощенню митних процедур. Загалом, у цей період Україна рухалася в напрямку гармонізації митної політики з європейськими стандартами, що мало позитивний вплив на динаміку зовнішньої торгівлі, хоча проблема торговельного дефіциту залишалася актуальною [3].

У період 2015-2024 рр. динаміка торгівлі України з ЄС демонструє стійке зростання товарообігу, що є наслідком поглиблення економічної інтеграції після підписання Угоди про асоціацію та функціонування зони вільної торгівлі (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка торгівлі Україна – ЄС у період 2015 -2024 рр., тис. доларів
США

Рік	Експорт	Імпорт
2015	13015209,7	15330156,2
2016	13496283,2	17140841,8
2017	17533403,9	20799357,1
2018	20157012,7	23216495,4
2019	20750741,6	25012187,7
2020	18604909,9	23859713,0
2021	26792969,3	28954281,2
2022	27890709,3	26962397,1
2023	23392076,3	32487267,9
2024	24830921,3	35705306,0

Джерело: Складено автором за матеріалами [53]

Зростання експорту та імпорту в 2016-2019 рр. свідчить про поступове нарощування торговельних відносин, однак пандемія COVID-19 у 2020 р. спричинила зниження показників. У 2021-2022 рр. обсяги експорту зросли, що, зокрема, пояснюється переорієнтацією українських товарів на європейський ринок після повномасштабного вторгнення РФ. Водночас імпорт продовжує перевищувати експорт, що може вказувати на зростаючу залежність України від європейських товарів та необхідність подальшого вдосконалення митної політики для збалансування торгового сальдо.

Таким чином, у період 2014-2021 рр. міжнародна торгівля як в Україні, так і в країнах ЄС зазнала значного впливу митного регулювання, однак їхні траєкторії розвитку суттєво відрізнялися. ЄС, маючи єдину торговельну політику та розвинену митну систему, демонстрував стабільне зростання експорту, яке випереджало імпорт до 2020 р., що дозволяло зберігати позитивне сальдо торгівлі.

Однак різке зростання цін на енергоносії у 2021 р. призвело до значного дефіциту. Водночас Україна, поступово інтегруючись у світову економіку через угоди про вільну торгівлю та реформування митної системи, також нарощувала експортні показники, однак постійно мала від'ємне сальдо, що свідчить про вищу залежність від імпорту.

Попри спільні виклики, зокрема пандемію COVID-19, ЄС завдяки гнучкості торговельної політики швидше відновився після кризи, тоді як в Україні зростання імпорту випереджало експорт, що зберігало структурні дисбаланси в зовнішній торгівлі.

Отже, порівняльний аналіз динаміки розвитку міжнародної торгівлі в країнах ЄС та Україні під впливом митного регулювання свідчить про значну різницю в підходах і результатах. У країнах ЄС ефективна митна політика сприяє зниженню торговельних бар'єрів, стимулює економічну інтеграцію та залучення інвестицій, тоді як в Україні митне регулювання, хоча й наближається до європейських стандартів, все ще залишається фактором, що обмежує зовнішньоторговельну активність через адміністративні перешкоди та непередбачуваність митної політики.

Це вказує на необхідність подальших реформ для гармонізації українського митного законодавства з європейськими нормами з метою підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

2.3. Сучасні напрямки розвитку митного регулювання в країнах ЄС та в Україні

Сучасні напрямки розвитку митного регулювання в ЄС значною мірою спрямовані на підтримку України в умовах війни. Одним із ключових аспектів є сприяння торгівлі шляхом тимчасової лібералізації митного режиму. Зокрема, Європейська комісія запропонувала подальше призупинення дії деяких положень Регламенту (ЄС) 2015/478 щодо імпорту української сталі та заліза, що дозволяє зберегти пільгові умови для українських виробників [43].

Це рішення забезпечує безперешкодний доступ української металургійної продукції на ринок ЄС, що є важливим джерелом валютних надходжень для економіки України. Запропоноване продовження звільнення від захисних заходів на імпорт сталі спрямоване на полегшення роботи українських виробників, які постраждали від російської агресії, та сприяє їх подальшій інтеграції в європейську торговельну систему.

ЄС впроваджує ці заходи в рамках ширшої політики підтримки України, зокрема шляхом продовження дії Автономних торговельних заходів. Вперше вони були запроваджені 4 червня 2022 р. і згодом подовжувалися у 2023-2024 рр., наразі діючи до 5 червня 2025 р. Водночас ЄС працює над довгостроковими рішеннями, які забезпечать стабільність торговельних відносин між Україною та ЄС [26].

Запропонована ініціатива ще потребує схвалення Європейським Парламентом і Радою, однак вона демонструє стійку позицію ЄС у підтримці української економіки. Таким чином, митне регулювання в ЄС адаптується до нових викликів, забезпечуючи одночасно економічну підтримку України та збереження рівноваги на внутрішньому ринку сталі.

ЄС посилює митну безпеку шляхом посилення контролю за товарами подвійного призначення, забезпечення дотримання санкцій та запобігання обходу торговельних обмежень проти Росії та Білорусі. Прийнятий у 2025 р. 16-й пакет санкцій спрямований на ключові сектори російської економіки,

включаючи енергетику, торгівлю, транспорт і фінансові послуги, з особливим акцентом на запобігання обходу обмежень [31].

Пакет розширює обмеження на експорт товарів подвійного призначення, щоб запобігти придбанню РФ технологій, які використовуються на полі бою, таких як верстати з автоматичним програмним управлінням і хімічні прекурсори. Він також розширює торговельні заборони на критичні матеріали, такі як хромові руди та промислові товари військового призначення. Більш жорсткі механізми моніторингу та цільові експортні обмеження мають на меті закрити лазівки, які дозволяють суб'єктам з третіх країн підтримувати військові зусилля РФ.

Для подальшого посилення правозастосування ЄС запровадив додаткові фінансові та транспортні заходи. Вони включають розширення заборони на польоти для перевізників з третіх країн, які допомагають РФ, введення заборони на транзакції для фінансових установ в обхід санкцій, а також запобігання збільшенню частки російської власності в автотранспортних підприємствах ЄС.

Пакет також запроваджує повну заборону на транзакції щодо конкретних об'єктів російської інфраструктури та розширює заборону на будівельні послуги. Крім того, розширено заходи проти російських дезінформаційних мереж шляхом призупинення мовлення восьми ЗМІ. Ці зусилля відображають прагнення ЄС посилити ефективність свого санкційного режиму, тісно співпрацюючи з міжнародними партнерами, щоб обмежити обхід санкцій і продовжити економічний тиск на Росію.

ЄС активно впроваджує діджиталізацію та автоматизацію митного регулювання з метою підвищення ефективності та дотримання законодавства. Одним із ключових досягнень є розширення Моделі митних даних ЄС (EU Customs Data Model – EUCDM), яка стандартизує формати митних даних у державах-членах, покращуючи інтероперабельність та спрощуючи процедури для бізнесу [29, с.396].

Крім того, запроваджується «Єдине митне вікно ЄС» для створення єдиної цифрової платформи, що дозволяє трейдерам подавати документи та декларації один раз, які потім автоматично передаватимуться відповідним органам влади. Ця ініціатива спрямована на зменшення адміністративного тягара, підвищення прозорості та прискорення процесів митного оформлення шляхом інтеграції різних баз даних і митних систем по всьому ЄС.

Іншою важливою тенденцією є Ініціатива «Зелена митниця», яка посилює екологічні вимоги до імпорту відповідно до кліматичних цілей ЄС [44, с.247]. Ключовим компонентом цієї ініціативи є Механізм вуглецевого прикордонного регулювання (Carbon Border Adjustment Mechanism – CBAM), призначений для встановлення вуглецевих тарифів на імпорт товарів з високим рівнем викидів, таких як сталь, цемент та алюміній. Забезпечуючи дотримання іноземними виробниками тих самих екологічних стандартів, що й у промисловості ЄС, CBAM має на меті запобігти витоку вуглецю та сприяти глобальній декарбонізації.

Крім того, митні органи посилюють перевірки імпорту на відповідність екологічним нормам, зокрема, перевіряють екологічність біопалива та запроваджують суворіші правила імпорту відходів. Ці заходи посилюють прихильність ЄС до сталої торгівлі та кліматично нейтральної політики.

Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) та аналізу великих даних у митні операції революціонує управління ризиками та виявлення шахрайства. Інструменти на основі штучного інтелекту аналізують величезні обсяги торговельних даних у режимі реального часу, виявляючи аномалії та потенційну контрабанду з більшою точністю, ніж традиційні методи. Моделі машинного навчання використовуються для виявлення фальшивих декларацій, заниження вартості товарів і незаконних торговельних маршрутів.

Крім того, прогностична аналітика на основі штучного інтелекту допомагає митним органам ефективніше розподіляти ресурси, зосереджуючи перевірки на вантажах з високим ступенем ризику, зменшуючи затримки для законослухняних трейдерів. Цей технологічний прогрес підвищує як безпеку,

так і сприяння торгівлі, забезпечуючи більш ефективну та адаптивну систему митного контролю в ЄС.

Сучасні напрями митного регулювання в Україні зосереджені на адаптації законодавства до викликів воєнного часу та євроінтеграції (рис. 2.3).

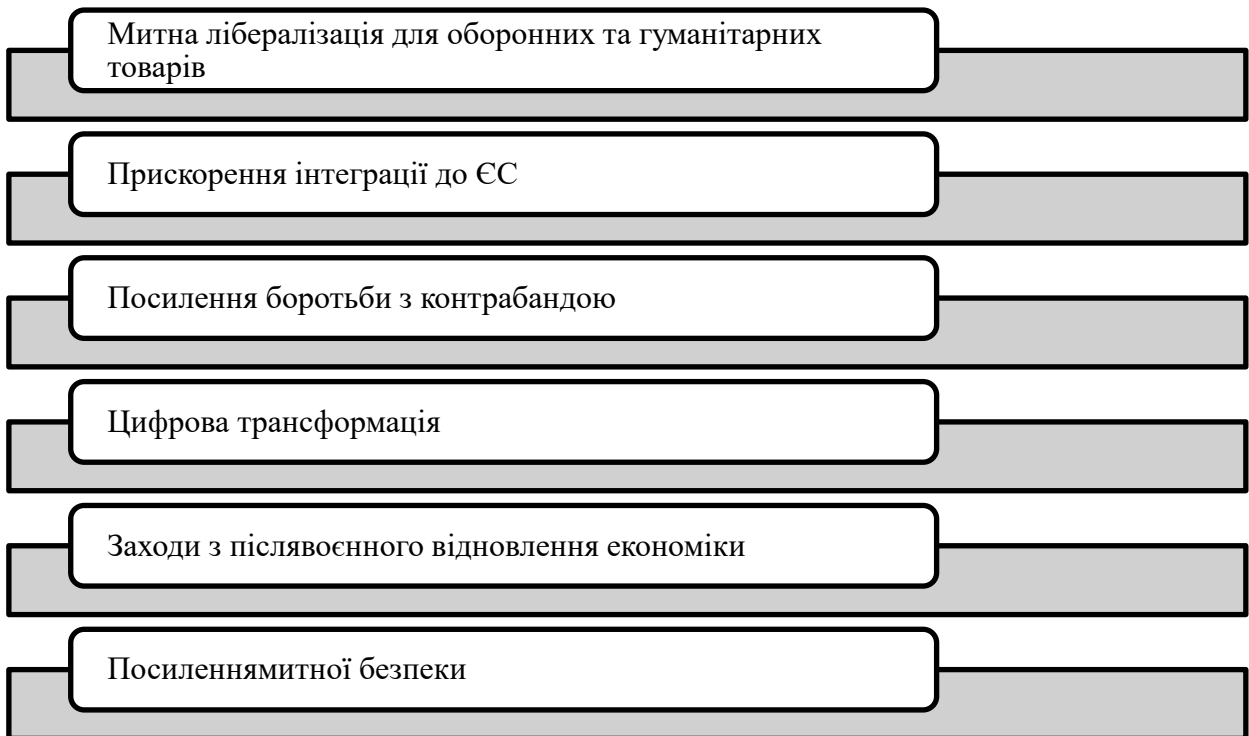

Рис. 2.3. Напрямки розвитку митного регулювання в Україні

Джерело: [1, с.84]

Один із ключових аспектів – митна лібералізація для оборонних і гуманітарних товарів. Уряд запровадив спрощення митного оформлення та звільнення від мита для військової допомоги, зокрема обладнання, амуніції та транспорту. Аналогічні пільги застосовуються до гуманітарних вантажів, що включають медичні засоби, продовольство та товари першої необхідності. Ці заходи сприяють швидшому доставленню критично важливих ресурсів для Збройних сил України та постраждалого населення [8].

Другий напрямок – прискорення інтеграції до ЄС через узгодження митного законодавства з Митним кодексом ЄС. В рамках переговорного процесу щодо вступу до Євросоюзу Україна гармонізує митні процедури з

європейськими стандартами, спрощує митне адміністрування та запроваджує цифрові митні сервіси. Важливим кроком є впровадження єдиної електронної системи для обміну інформацією між митними органами України та ЄС, що сприятиме пришвидшенню товарообігу та зменшенню бюрократичних бар'єрів.

Одним із ключових аспектів також є посилення боротьби з контрабандою, що включає заходи щодо припинення нелегального переміщення товарів через кордон. Україна активно співпрацює з країнами ЄС у сфері транскордонного контролю, обміну даними та спільних митних операцій. Впроваджуються нові механізми ризик-менеджменту, а також посилюється кримінальна відповідальність за незаконне переміщення товарів.

Ще одним важливим напрямком є цифрова трансформація митниці, що передбачає впровадження електронних систем для автоматизації митних процедур. Це зменшує ризики корупції, пришвидшує процеси оформлення вантажів та покращує їхню відстежуваність. Зокрема, застосовуються електронні митні декларації, системи аналізу даних для виявлення ризикових операцій та цифрові сервіси для бізнесу, що сприяє гармонізації з митними стандартами ЄС [1, с.84].

Сучасні напрямки митного регулювання в Україні спрямовані на адаптацію митної політики до умов післявоєнного відновлення економіки. Зокрема, заходи з післявоєнного відновлення економіки включають стимулювання імпорту промислових, будівельних та інфраструктурних матеріалів шляхом спрощення митних процедур, тимчасового зниження або скасування мит на критично важливі товари. Такі ініціативи сприятимуть швидкій реконструкції зруйнованих об'єктів, підтримці виробничих галузей та залученню міжнародних інвестицій [15].

Важливим напрямком є посилення митної безпеки, що пов'язане із необхідністю запобігання незаконному переміщенню зброї, військової техніки, контрабандних товарів та потенційно небезпечних вантажів. Для цього Україна зміцнює прикордонний контроль, розширює співпрацю з

міжнародними партнерами, впроваджує новітні технології для перевірки вантажів та посилює відповідальність за порушення митного законодавства.

Загалом, післявоєнна адаптація митної політики України ґрунтуватиметься на балансі між лібералізацією торгівлі та забезпеченням безпеки. Спрощення митних процедур сприятиме економічному зростанню, тоді як посилений контроль на кордонах запобігатиме загрозам національній безпеці. Це дозволить ефективно інтегрувати Україну у світову економіку та захищати її економічні й стратегічні інтереси.

Отже, сучасні напрямки розвитку митного регулювання в країнах ЄС та в Україні мають багато спільних рис, зокрема цифровізацію процедур, боротьбу з контрабандою та посилення безпекових заходів. ЄС зосереджується на гармонізації митної політики між країнами-членами, спрощенні процедур для бізнесу та використанні інноваційних технологій, таких як штучний інтелект і блокчейн, для управління митними ризиками. Україна, перебуваючи в умовах післявоєнного відновлення, спрямує митну політику на спрощення імпорту критично важливих товарів, зміцнення прикордонного контролю та інтеграцію до європейських митних стандартів.

Це дозволить країні ефективніше протидіяти незаконній торгівлі, знижувати корупційні ризики та сприяти економічному зростанню.

Висновки до другого розділу

1. Еволюція митного регулювання в країнах ЄС та Україні демонструє поступовий перехід від національних митних систем до інтегрованих і гармонізованих механізмів. Європейський Союз створив єдиний митний союз, що забезпечує вільний рух товарів між країнами-членами та спрощення митних процедур, тоді як Україна протягом останніх десятиліть послідовно адаптує свою митну політику до стандартів ЄС. Цей процес включає такі ключові аспекти, як лібералізація торгівлі, цифровізація митного адміністрування, впровадження системи авторизованих економічних операторів (АЕО) та посилення заходів протидії корупції.

2. Вплив митного регулювання на динаміку міжнародної торгівлі в ЄС та Україні є суттєвим, що підтверджується статистичними даними про зміну обсягів експорту та імпорту. У ЄС гармонізація митних процедур та створення єдиного ринку сприяли внутрішньоевропейській торгівлі, однак, одночасно частка ЄС у світовому експорті зменшувалася через конкуренцію з боку інших країн, таких як Китай та США. В Україні митні реформи відіграли ключову роль у відкритті нових ринків та поступовому зменшенні залежності від російського ринку. Запровадження Єдиного митного тарифу та інших реформ у 1990-х-2000-х рр. сприяло зростанню зовнішньоторговельного обігу, хоча в кризові періоди (наприклад, у 1998-1999 рр.) спостерігалися тимчасові спади.

3. Сучасні напрямки розвитку митного регулювання в ЄС та Україні орієнтовані на підвищення ефективності та прозорості митних процедур, що є важливим чинником для залучення інвестицій та розвитку міжнародної торгівлі. У ЄС продовжується вдосконалення цифрових митних систем, автоматизація обробки вантажів, а також посилення контролю за безпекою поставок. В Україні ключовими пріоритетами є інтеграція в митний простір ЄС, модернізація митної інфраструктури, запровадження електронного декларування та боротьба з тіньовими схемами. Ці кроки сприяють зміцненню економічних зв'язків України з країнами ЄС та підвищенню її конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

ВИСНОВКИ

1. Розкрито сутність і зміст митного регулювання міжнародної торгівлі. Встановлено, що митне регулювання є комплексом заходів, спрямованих на контроль та управління зовнішньоторговельними операціями через систему митних тарифів, квот, правил митного оформлення та нетарифних обмежень. Його основна мета – забезпечення економічної безпеки, стимулювання національного виробництва та інтеграція у світову економіку.

2. Досліджено основні інструменти та методи митного регулювання міжнародної торгівлі. Визначено, що ключовими інструментами митного регулювання є тарифні (мита, податки, акцизи) та нетарифні (ліцензування, технічні регламенти, санітарні й фітосанітарні заходи) механізми. Ефективне поєднання цих інструментів забезпечує оптимальне функціонування митної системи та сприяє розвитку міжнародної торгівлі.

3. Проаналізовано еволюцію митного регулювання в країнах ЄС та в Україні. Досліджено, що ЄС застосовує уніфіковану митну політику, яка сприяє формуванню єдиного митного простору та спрощенню торговельних процедур. В Україні митне регулювання пройшло значний шлях трансформації, наближаючись до стандартів ЄС, що особливо проявляється в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

4. Здійснено порівняльний аналіз динаміки розвитку міжнародної торгівлі в країнах ЄС та в Україні під впливом митного регулювання. Встановлено, що спрощення митних процедур у ЄС позитивно впливає на торговельні потоки та збільшує рівень економічної інтеграції. Водночас в Україні, попри позитивні зміни, зберігаються виклики, пов'язані з митною корупцією, складністю процедур та необхідністю подальшої гармонізації із законодавством ЄС.

5. Визначено сучасні тенденції та перспективи розвитку митного регулювання в ЄС та Україні. Серед основних тенденцій – цифровізація

митних процедур, впровадження принципу «єдиного вікна», посилення контролю за походженням товарів та розширення системи преференційних торговельних угод. В Україні перспективним напрямом є подальша імплементація митних стандартів ЄС та вдосконалення електронних сервісів для покращення ефективності митного адміністрування.

Загалом, дослідження підтвердило важливість митного регулювання як чинника, що безпосередньо впливає на динаміку міжнародної торгівлі. Врахування міжнародного досвіду, зокрема практик ЄС, сприятиме вдосконаленню митної політики України, що позитивно позначиться на її економічному розвитку та інтеграції у світову торговельну систему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власюк Н. І., Момрик Ю. І. Особливості реалізації державної митної політики в Україні за сучасних умов. *Herald of Lviv University of Trade and Economics Economic sciences*. 2024. № 77. С. 83–89. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-12> (дата звернення: 11.03.2025).
2. Гуцул І., Крисовата К., Титор В. Актуальні тенденції митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-65> (дата звернення: 05.02.2025).
3. Експорт та імпорт України (2005-2023). *Мінфін*. URL: <https://surl.li/xiqpbg> (дата звернення: 11.03.2025).
4. Захожай К. В., Рудик Н. В., Сивульська Н. М. Митне регулювання в Україні в довоєнний та воєнний періоди. *Проблеми економіки*. 2024. Вип. 1, № 59. С. 112–120. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-1-112-120> (дата звернення: 11.03.2025).
5. Зовнішньоекономічна діяльність. *Держстат України*. URL: <https://surl.lu/wxhsjc> (дата звернення: 11.03.2025).
6. Клецька Т.С. Україна: торгівля. *BVE*. URL: <https://surl.lu/eeepbyh> (дата звернення: 11.03.2025).
7. Курцев О. Ю., Кощєєва Д. О. Регулювання міжнародної торгівлі: види та інструменти. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2023. № 6 (276). С. 31–36. URL: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-31-36> (дата звернення: 05.02.2025).
8. Митне оформлення в умовах воєнного стану. *Державна митна служба України*. URL: <https://surli.cc/vagrwa> (дата звернення: 11.03.2025).
9. Митний кодекс України (зі змінами). *ІПС ЛІГА:ЗАКОН*. URL: <https://surli.cc/eekgut> (дата звернення: 11.03.2025).

10. Митний кодекс України (зі змінами). *ІПС ЛІГА:ЗАКОН*. URL: <https://surli.cc/eekgut> (дата звернення: 11.03.2025).
11. Міжнародна взаємодія. *Державна митна служба України*. URL: <https://surli.li/jeukfa> (дата звернення: 11.03.2025).
12. Неізнана О., Григорук А., Литвин Л. Сучасні інструменти підтримки фінансової стійкості України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-62> (дата звернення: 05.02.2025).
13. Пивовар Ю. І., Радзівілл О. А. Еволюція митного законодавства України : thesis. 2019. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/40219> (дата звернення: 11.03.2025)
14. Питання функціонування авторизованих економічних операторів. *Державна митна служба України*. URL: <https://surl.gd/nwqhmi> (дата звернення: 11.03.2025).
15. План відновлення України. *План відновлення України*. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 11.03.2025).
16. Про затвердження Державної програми "Контрабанді – СТОП" на 2000-2001 роки : Постанова Каб. Міністрів України від 01.04.2005 № 260 : станом на 19 квіт. 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/260-2005-п#Text> (дата звернення: 11.03.2025).
17. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ: станом на 26 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 11.03.2025).
18. Скибінський О., Сивохіп П. Особливості митного регулювання в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-108> (дата звернення: 11.03.2025).
19. Сластьоненко О., Корнійчук С., Науменко К. Можливості використання в Україні досвіду зарубіжних країн у сфері правового регулювання митних режимів. *Молодий вчений*. 2022. №4 (104). С.70–74.

20. Суворов В. Методологічне забезпечення митного регулювання ЗЕД: аналіз категорій та дефініцій. 2023. URL: <https://surl.lu/ksocir> (дата звернення: 05.02.2025).

21. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода Україна від 27.06.2014: станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 11.03.2025).

22. Хіжевський В. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: історія та сучасність. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. С. 34–40. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-56-34-40> (дата звернення: 11.03.2025).

23. Abuselidze G., Meladze A. Innovative Customs System and its Impact on the Sustainability of the Transit Potential. *European Journal of Sustainable Development*. 2024. Vol. 13. № 1. P. 229. URL: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2024.v13n1p229> (date of access: 06.02.2025).

24. Barbosa A. Dematerialization in Customs Taxation for Transparency in International Trade. *Advances in Electronic Government, Digital Divide, and Regional Development*. 2023. P. 188–207. URL: <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-8350-9.ch009> (date of access: 06.02.2025).

25. Cipollina M., Demaria F. The Trade Effect of the EU's Preference Margins and Non-Tariff Barriers. *Journal of Risk and Financial Management*. 2020. Vol. 13. № 9. P. 203. URL: <https://doi.org/10.3390/jrfm13090203> (date of access: 11.03.2025).

26. Commission proposes plan for continued facilitation of Ukraine steel imports. *Trade and Economic Security*. 2025. URL: <https://surl.gd/pcuopw> (date of access: 11.03.2025).

27. Customs Tariff. *Taxation and Customs Union*. URL: <https://surl.li/xrixyy> (date of access: 11.03.2025).

28. Does Better Information Curb Customs Fraud? / C. Chalendar et al. *SSRN Electronic Journal*. 2020. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3633656> (date of access: 06.02.2025).
29. Doornik E. v., Groenewoud G. EU Customs Data Hub: Data-Driven Approach to Customs in an Ever-Growing Digitalised Custom Landscape. *Global Trade and Customs Journal*. 2024. Vol. 19, Issue 6. P. 396–402. URL: <https://doi.org/10.54648/gtcj2024052> (date of access: 11.03.2025).
30. Erkoreka M., Blas A. Implementation performance in the field of the EU Customs Union: consequences of differentiated policy implementation on customs control efficiency. *Journal of European Integration*. 2023. P. 1–19. URL: <https://doi.org/10.1080/07036337.2023.2183198> (date of access: 11.03.2025).
31. EU adopts 16th sanctions package against Russia. *European Commission*. URL: <https://surli.cc/nhapvh> (date of access: 11.03.2025).
32. External and intra-EU trade A statistical yearbook Data 1958-2010. *European Commission*. URL: <https://surl.li/mdrwnn> (date of access: 11.03.2025).
33. External and intra-EU trade A statistical yearbook Data 2010-2020. *European Commission*. URL: <https://surl.li/mdrwnn> (date of access: 11.03.2025).
34. Free trade and protection. *UK Parliament*. URL: <https://surl.li/xxhysp> (date of access: 09.03.2025).
35. Glossary of international customs terms. *World Customs Organization*. 2024. URL: <https://surl.li/mfqqjif> (date of access: 06.02.2025).
36. Gonçalves R. G., Franklin M. A. Innovation of the customs value management process in imports between related parties. *International Journal of Scientific Management and Tourism*. 2024. Vol. 10. № 2. P. e794. URL: <https://doi.org/10.55905/ijsmtv10n2-030> (date of access: 06.02.2025).

37. Grainger A. Cross-Border Logistics Operations: Effective Trade Facilitation and Border Management. Kogan Page, Limited, 2021. 312 p. URL: <https://surl.li/yocdeg> (date of access: 06.02.2025).
38. History of the EU Customs Union. *European Commission*. URL: <https://surl.li/vhgcwb> (date of access: 09.03.2025).
39. Import Control System 2 (ICS2). *European Commission*. URL: <https://surl.li/qmzbfy> (date of access: 09.03.2025).
40. International trade in goods for the EU. *European Commission*. URL: <https://surli.cc/apcsgh> (date of access: 11.03.2025).
41. Mattoo A., Rocha N., Ruta M. The Evolution of Deep Trade Agreements. World Bank, Washington, DC, 2020. URL: <https://doi.org/10.1596/1813-9450-9283> (date of access: 06.02.2025).
42. Miller W. G., Greenberg N. Harmonization and Standardization: Where Are We Now?. *The Journal of Applied Laboratory Medicine*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1093/jalm/jfaa189> (date of access: 06.02.2025).
43. Regulation (EU) 2015/478 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2015 on common rules for imports (codification). *EUR-Lex*. URL: <https://surl.li/rorznp> (date of access: 11.03.2025).
44. Reyes O., Pérez O. The Green Customs Initiative (GCI) and the Multi-lateral Environmental Agreements (MEAs): An Analysis of the Perception about its Implementation and Compliance in Customs Manzanillo, Colima, Mexico. *The Anthropocene: Politik–Economics–Society–Science*. Cham, 2024. P. 247–261. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-66521-9_16 (date of access: 11.03.2025).
45. Single European Act (SEA). *European Parliament*. URL: <https://surl.gd/qfmdex> (date of access: 09.03.2025).
46. Sologoub I. Ukraine's EU Integration: A Long Way Home. *Intereconomics*. 2022. Vol. 57. № 4. P. 218–224. URL: <https://doi.org/10.1007/s10272-022-1066-1> (date of access: 21.03.2025).
47. The Changing Role of Customs: Customs Aligning With Supply Chain and Information Management / F. Heijmann et al. *World Customs Journal*. 2020.

Vol. 14. № 2. URL: <https://doi.org/10.55596/001c.116423> (date of access: 06.02.2025).

48. The single administrative document (SAD). *European Commission*. URL: <https://surl.li/dsvzvm> (date of access: 09.03.2025).

49. The single market at 30 (1993-2023). *European Parliament*. URL: <https://surl.li/hwkuts> (date of access: 09.03.2025).

50. Trade. Overview. *IMF*. URL: <https://surl.li/snycqk> (date of access: 06.02.2025).

51. Treaty establishing the European Economic Community (Rome, 25 March 1957). *CVCE*. URL: <https://surl.li/fkbomf> (date of access: 09.03.2025).

52. UCC – Legislation. *European Commission*. URL: <https://surl.gd/frbylw> (date of access: 09.03.2025).

53. Ukraine's Foreign Trade in Goods with EU countries. *Держстат України*. URL: <https://surl.li/mmpnmm> (date of access: 21.03.2025).

54. Van den Bossche P., Prevost D. International trade and the law of the WTO. *Essentials of WTO Law*. Cambridge. 2021. P. 1–12. URL: <https://doi.org/10.1017/cbo9781139565448.002> (date of access: 06.02.2025).

55. Кваліфікаційна робота бакалавра : методичні рекомендації до виконання для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньої програми «Міжнародні економічні відносини» / уклад. Л. І. Григорова-Беренда, Н. А. Казакова, С. А. Касьян, Н. В. Непрядкіна, О. В. Ханова. – 6-те вид., перероб. і доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. – 40 с.